

ПІДХОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДЕРЖАВАМИ-СТОРОНАМИ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА (ЗОКРЕМА, ЗГВАЛТУВАННЯ) ТА СУДОВОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА НЬОГО

Тематичний розділ з 4-го загального Звіту про діяльність GREVIO

Проект Ради Європи
«Боротьба з насильством стосовно жінок
в Україні - Етап II» (COVAW-II)

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ПІДХОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДЕРЖАВАМИ- СТОРОНАМИ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА (ЗОКРЕМА, ЗГВАЛТУВАННЯ) ТА СУДОВОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА НЬОГО

Тематичний розділ з 4-го загального Звіту про діяльність GREVIO

Публікація оформлена в рамках проєкту
«Боротьба з насильством стосовно жінок
та домашнім насильством в Україні – Етап II» (COVAW-II)

Вересень, 2023 р.

Погляди, викладені в цьому документі, є відповідальністю його авторів і можуть не співпадати з офіційною політикою Ради Європи.

Дозволяється відтворення уривків (до 500 слів), за винятком комерційних цілей, якщо збережено цілісність тексту, уривок не вирваний з контексту, не надає неповну інформацію та іншим чином не вводить читача в оману щодо характеру, обсягу чи змісту тексту.

Ця публікація є окремим розділом 4-го загального Звіту про діяльність GREVIO, Рада Європи, вересень 2023 р.

Текст оригіналу завжди необхідно позначати таким чином:
«© Рада Європи, 2023».

Усі інші запити стосовно відтворення/перекладу всього документа чи його частини надсилати до Департаменту Комунікацій Ради Європи (Страсбург — Cedex F-67075 або publishing@coe.int).

Усю іншу кореспонденцію стосовно цього документа направляти до Відділу з питань гендерної рівності Генеральна дирекція з питань демократії та людської гідності.

Дизайн та макет:
Антон Осьмак, Київ, Україна

Світлини: ©Shutterstock

© Рада Європи, 2024
Надруковано Радою Європи

Зміст

ВСТУП	7
СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ: КОМПЛЕКСНА БАЗА ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПОКАРАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ЗОКРЕМА, ЗГВАЛТУВАННЯ, ТА ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ	8
РІЗНІ ПІДХОДИ ДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ЗОКРЕМА, ЗГВАЛТУВАННЯ	11
Закони, що враховують застосування сили, примусу чи погроз	11
Підхід «ні — значить ні»	15
Підхід «лише «так» означає «так»	16
Держави-учасниці, у яких GREVIO визначила необхідність додаткових кроків щодо приведення законодавства у відповідність зі Стамбульською конвенцією	20
Виявлені тенденції та отриманий досвід	20
АНАЛІЗ ПОЗИТИВНОЇ ПРАКТИКИ, ВИЯВЛЕНОЇ GREVIO У СФЕРІ РОЗСЛІДУВАННЯ, КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ, ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЗАХОДІВ ЗАХИСТУ	24
Як знизити рівень відсівання: невідкладне реагування, розслідування, судове переслідування та захист	24
Пріоритизація справ про сексуальне насильство та згвалтування з урахуванням гендерних факторів	25
Покращення звітності та розслідувань: поліцейські дільниці, орієнтовані на постраждалих, спеціалізовані поліцейські підрозділи та підготовлені співробітники поліції	27
Удосконалення практики обвинувачення та судової практики	31
Заходи захисту в ході розслідування та судового розгляду	32
РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ КРИЗОВИХ ЦЕНТРІВ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ЗГВАЛТУВАННЯ ТА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЦЕНТРІВ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА	35
ВИСНОВОК	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

Вступ

Сексуальне насильство, зокрема, зґвалтування, є не лише широко поширеним злочином, але й злочином, про який найрідше повідомляється, та за який найменш імовірно вноситься обвинувальний вирок.¹ Дослідження, проведене Агентством ЄС з основоположних прав у 2014 році, показало, що кожна десята жінка зазнавала певної форми сексуального насильства, починаючи з 15-річного віку, а кожна двадцята жінка, починаючи з 15-річного віку, ставала жертвою зґвалтування.² Дослідження також показало, що приблизно кожна четверта постраждала сексуального насильства з боку партнера або особи, яка не є її партнером, не зверталася до поліції чи будь-якої іншої організації після найсерйознішого інциденту через почуття сорому та збентеження.³ GREVIO (Група експертів з боротьби з насильством стосовно жінок і домашнім насильством) постійно привертала увагу до проблеми недостатнього висвітлення справ⁴ і до явища відсівання (процесу, внаслідок якого справи не проходять через систему кримінального правосуддя) у випадках сексуального насильства, включно зі зґвалтуванням.⁵ Окрім того, що це один з найменш висвітлених злочинів, GREVIO також зазначала у низці звітів про базову оцінку, що ці справи характеризуються високим рівнем відсівання на стадіях розслідування і судового переслідування,⁶ малою кількістю обвинувальних вироків⁷ і незначними строками покарання.⁸ Такий стан справ призводить до втрати довіри жінок до кримінальної системи, малої кількості заяв про них і до культури безкарності, що призводить до нормалізації сексуального насильства, включно зі зґвалтуванням.⁹

Стамбульська конвенція: комплексна база для запобігання та покарання сексуального насильства, зокрема, зґвалтування, та захисту постраждалих

Стамбульська конвенція є комплексною базою для запобігання сексуальному насильству, включно зі зґвалтуванням, його криміналізації та переслідування за нього та передбачає створення спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб. В її основі лежить стаття 36, що стосується сексуального насильства, включно зі зґвалтуванням, статті 49, 50 та 56 у сфері розслідування, судового переслідування та заходів захисту, а також стаття 25, у якій розглядаються служби підтримки осіб, що постраждали від сексуального насильства.

Центральним правовим елементом визначення сексуального насильства у Конвенції, яке сформульоване у статті 36, є відсутність добровільної згоди, яка дається внаслідок вільного волевиявлення людини. Цим положенням визнається ризик того, що певні види зґвалтування та сексуального насильства залишаються безкарними, якщо відповідні кримінальні злочини базуються на силі, погрозах або примусі, а не на відсутності згоди. Стаття 36 Конвенції ґрунтується на прецедентному праві Європейського суду з прав людини, у якому підкреслюється, що такі жорсткі підходи ставлять під загрозу ефективний захист сексуальної автономії людини.¹⁰ З цієї причини статтею 36 встановлено зобов'язання криміналізувати усі форми неконсенсусних сексуальних дій, в тому числі зґвалтування. Тож це визначення не передбачає застосування кривдником сили чи погрози, а також не передбачає наявність доказів фізичного чи вербального опору жертви. У Стамбульській конвенції наголос на «згоді» докладно описується у пункті 2 статті 36, де передбачається, що судове переслідування за сексуальні злочини має ґрунтуватися на оцінці до-

казів з урахуванням контексту, щоб встановити у кожному конкретному випадку, чи давала постраждала особа вільну згоду на сексуальну дію. У своєму середньостроковому горизонтальному огляді та наступних звітах про базову оцінку GREVIO наголошує на необхідності забезпечити, щоб юридичні визначення сексуальних злочинів повністю відбивали реалії жінок, які зазнають сексуального насильства, та їхні механізми подолання такого насильства.¹¹ Для забезпечення того, щоб певні види сексуального насильства не залишалися безкарними, у пункті 1 статті 36 додатково описуються види неконсensusних сексуальних дій, які держави-учасниці повинні криміналізувати. Це стосується неконсensusних вагінальних, анальних або оральних сексуальних дій з проникненням, що здійснюються із застосування будь-якої частини тіла чи предмету; неконсensusних сексуальних дій без проникнення; та примушення іншої особи до вчинення неконсensusних дій сексуального характеру з третьою особою.

Статті 49, 50 та 56 також є важливими положеннями, що спрямовані на зменшення відсівання справ щодо сексуального насильства, у тому числі про згвалтування. Паралельно з тим, що статтями 49 та 50 встановлюються зобов'язання щодо невідкладного реагування, запобігання та захисту жінок, що постраждали від форм насильства, які охоплюються Конвенцією, з урахуванням гендерного розуміння насильства, у статті 56 перелічено низку заходів щодо захисту прав та інтересів постраждалих осіб на всіх етапах розслідування та судового розгляду. Оскільки у цих статтях визнається, що постраждалі особи, які отримують захист та підтримку, частіше повідомляють про злочин та продовжують брати участь у процесі кримінального судочинства, у них викладено орієнтований на постраждалих підхід до розслідування та судового переслідування, а також мету краще пристосувати системи кримінального судочинства до реальних потреб постраждалих осіб, починаючи з поліцейських ділень.

З іншого боку стаття 25 Конвенції вимагає від держав забезпечити підтримку постраждалих від сексуального насильства тоді, коли вони є найбільш вразливими. Такі служби підтримки мають бути спрямовані на розширення прав і можливостей постраждалих осіб і супроводжувати їх протягом усього процесу одужання, водночас полегшуючи збір судово-медичних доказів, а відтак підвищуючи їхні шанси на встановлення справедливості. Якщо точніше, то цією статтею передбачається, що держави-члени зобов'язані вживати необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення створення відповідних легкодоступних консультативних центрів допомоги постраждалим від згвалтування або сексуального насильства у достатній кількості для забезпечення медичної та судово-медичної експертизи, підтримки у випадку травм і надання консультацій постраждалим особам.

У проведеному GREVIO середньостроковому горизонтальному огляді її перших звітів про базову оцінку дається низка факторів, які є причиною низького рівня

висвітлення та високого рівня відсівання у справах про сексуальне насильство.¹² Сюди входить низький рівень обізнаності та професійного потенціалу щодо сексуального насильства, а також відсутність спеціальної підготовки правоохоронців, прокурорів чи суддів, що призводить до поганого розуміння гендерних аспектів насильства, укорінення стереотипів та патріархальних поглядів.¹³ До інших причинних факторів належать вузькі визначення сексуальних злочинів та нестача рекомендацій з точки зору спеціалізованих протоколів, що призводить до поганої побудови справи, надмірної залежності від свідчень постраждалої особи як первинних доказів і впливу упередженості та стереотипів, які нівелюють насильство, звинувачують постраждалу особу чи припускають, що постраждалі роблять неправдиві заяви про насильство.¹⁴ GREVIO також підкреслила проблеми, що виникають у процесі отримання та зберігання доказів у справах про зґвалтування, в тому числі випадки, коли криміналістичні докази збираються у постраждалої особи лише, якщо вона повідомляє про злочин у поліцію. Це посилюється обмеженою кількістю жінок-поліцейських; відсутністю належних поліцейських приміщень і залів судових засідань, у яких враховувалися б потреби постраждалих осіб; тривалими судовими процедурами та відсутністю комплексних служб підтримки осіб, що постраждали від сексуального насильства.¹⁵ Ці фактори ілюструють, як система кримінального правосуддя може спричинювати вторинну віктимізацію. Дійсно, у низці досліджень особи, що постраждали від сексуального насильства, описуються як найбільш травмовані власне процесом кримінального правосуддя, причому деякі постраждалі розглядають систему кримінального правосуддя як «повторний напад» і почуваються так, ніби це їх самих судять.¹⁶

За останні роки у багатьох державах-учасницях Конвенції відбулася низка позитивних змін у частині справ про сексуальне насильство, що призвело до поліпшення становища постраждалих осіб. Багато держав приймають визначення зґвалтування на основі відсутності згоди, вдосконалюють процеси розслідування, переслідування, процесуальні та захисні заходи, а також створюють кризові центри допомоги постраждалим від зґвалтування та/чи сексуального насильства для спеціалізованої підтримки постраждалих осіб. Визнається, що багато з цих змін сталися завдяки зусиллям держав у частині дотримання стандартів Стамбульської конвенції. Це лише один із прикладів того, як Конвенція та GREVIO можуть допомогти жінкам і дівчатам отримати кращий захист від насильства. Більшість перспективних методів, що показані у цьому розділі, були визнані у звітах GREVIO про базову оцінку, а деякі були задокументовані у висновках Комітету Сторін.¹⁷ Інші держави провели реформи, які ще не були проаналізовані GREVIO, тому що зміни були внесені після проведення GREVIO базових оцінок або через те, що GREVIO ще не оцінювала відповідну державу-учасницю. Наступний розділ містить огляд різних підходів до криміналізації зґвалтування та сексуального насильства.

Різні підходи до криміналізації сексуального насильства, зокрема, зґвалтування

Криміналізація сексуального насильства, зокрема, зґвалтування, державами-учасницями Конвенції характеризується різними визначеннями та сферами захисту, а також різною поведінкою, різними санкціями та обтяжувальними й пом'якшувальними обставинами.¹⁸ З огляду моніторингової роботи GREVIO станом на сьогодні впливає, що існує чотири різні підходи до криміналізації сексуального насильства, в тому числі зґвалтування. Сюди входить той, який передбачає застосування сили, примусу чи наявність вразливості. Інший підхід є дворівневим і має правове положення, яке передбачає застосування сили, погрози чи примусу, та з додаванням іншого правопорушення, яке повністю ґрунтується на відсутності згоди. Третій підхід, інакше відомий як модель «ні — значить ні», передбачає не застосування сили, погроз або примусу, а швидше доказ того, що сексуальна дія була здійснена проти волі людини. У межах четвертого підходу, який також неофіційно називають моделлю «лише «так» означає «так», або «позитивною згодою», для того, щоб сексуальні дії не були криміналізовані, обидві чи всі сторони повинні брати участь у них добровільно.

Законодавство, що враховує застосування сили, примусу чи погроз

Традиційний кримінально-правовий підхід до сексуального насильства ґрунтувався на суто силових визначеннях, що передбачають застосування сили, погроз, примусу чи залякування. Цей підхід не був спрямований на захист сексуальної автономії, а швидше був заснований на релігійних та/або

моральних правилах сексуальної поведінки.¹⁹ До того ж такий підхід відбиває архаїчне уявлення про те, що, коли справа доходить до зґвалтування, найбільшу небезпеку становлять незнайомці. Проте дослідження спростовують поширений міф про те, що «справжнє зґвалтування» пов'язане з незнайомцями, фізичною силою та тілесними ушкодженнями, і показують, що більшість зґвалтувань вчиняють люди, яких постраждала особа знає, і що зґвалтування може не призводити до помітних фізичних ушкоджень.²⁰ Це фактично призвело до того, що більшість справ про зґвалтування залишилися поза увагою закону і не відповідали сучасним уявленням про сексуальну свободу жінок.²¹ Як зауважила GREVIO, історично такі моделі представляють уявлення та практики, які засновані на тій ідеї, що жінки є носіями «моральних стандартів» суспільства, сприяючи створенню середовища, у якому кривдників виправдовують, а відповідальність за насильство перекладається на постраждалих. Оскільки закони, що передбачають застосування сили чи примусу, показують більше занепокоєння обвинуваченим, ніж постраждалою особою та свідчать про стійке переконання, що помилкові звинувачення в зґвалтуванні легко висуваються, але їх складно спростувати, це мало негативний вплив на розробку правил процедури та доказування щодо сексуальних злочинів.²²

Наприклад, у своїх звітах про базову оцінку Фінляндії та Норвегії GREVIO зазначила, що наслідком застосування моделі, яка передбачає застосування сили, є вимога вищих порогових значень доказових стандартів фізичного опору та зміщення акценту на поведінку постраждалої особи, а не на дії обвинуваченого.²³ Стосовно Грузії²⁴ та Польщі,²⁵ GREVIO занепокоєно зазначала, що суворі правила підтвердження доказів сексуального насильства можуть призводити до висування високих вимог до доказування зґвалтування.²⁶

Обмежене розуміння відсутності згоди на основі вразливості

Ранні реформи, що були спрямовані на відмову від визначень, які передбачають застосування сили, ввели обмежені ситуації, коли відсутність згоди стала визначальним елементом сексуального насильства та зґвалтування. Якщо конкретніше, то деякі країни включили у визначення зґвалтування певні випадки недійсної згоди, наприклад, коли постраждала особа перебуває у безпорадному стані через втрату свідомості (спричинену алкоголем чи наркотиками) або через особливу ситуацію постраждалої особи (хворобу чи психічну неповноцінність або тримання в ув'язненні у тій чи іншій формі).²⁷

Держави-учасниці, які прийняли підхід, що передбачає застосування сили

Значна кількість сторін — Албанія, Андорра, Боснія та Герцеговина, Естонія, Франція, Грузія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Сан-Марино, Сербія та Швейцарія — так само вимагають наявності таких складових елементів сексуальних злочинів як застосування насильства, примусу, спонукання, погроз, залякування чи стану або ситуації, за яких постраждала особа нездатна опиратися.²⁸ Втім GREVIO вітає заходи реформування законодавства, яке обговорювалося у Нідерландах, Норвегії, Сербії та Швейцарії на момент проведення відповідних оцінок GREVIO.

Більшість визначень, що передбачають застосування сили, містять посилання на застосування насильства чи загрозу насильства (наприклад, Франція, Італія та Нідерланди) або дії проти волі людини із застосуванням сили (наприклад, Естонія) або примусу (Румунія). Проте слід зазначити, що у всіх юрисдикціях, включно з тими, де юридичне визначення передбачає застосування сили, ситуації, які роблять згоду недійсною, також визнаються у кримінальному праві чи вводяться в судову практику.²⁹ Деякі форми скасування згоди посилаються на безпорадний стан жертви з такими формулюваннями, як «користування перевагою» чи «зловживання вразливістю». Цей «безпорадний» стан у більшості випадків пов'язаний із певною втратою свідомості через вживання алкоголю чи наркотиків або конкретною ситуацією постраждалої особи, наприклад, хворобою, розумовою неповноцінністю чи ув'язненням у тій чи іншій формі. Італія описує цей акт користування перевагою як «зловживання умовами фізичної або розумової неповноцінності постраждалої особи». У Франції, крім застосування сили, згадується також проникнення, яке досягається через «примус і раптовість», а суддя в кожному конкретному випадку має визначати його значення. Тож посилання на нездатність постраждалої особи дати згоду присутні у всіх визначеннях, незалежно від того, передбачають вони застосування сили чи наявність згоди. Це призводить до того, що постраждалій особі менше треба демонструвати свій опір. Втім державні експерти зазначають, що суди не завжди послідовно інтерпретують ці «неконсенсусні» елементи, а поріг доведення залишається високим, що часто призводить до вторинної віктимізації.³⁰

У своїх звітах про базову оцінку Андорри, Боснії та Герцеговини, Норвегії, Польщі, Румунії та Сан-Марино GREVIO чітко зазначала, що згаданий вище підхід, який передбачає наявність елементів насильства, примусу та погроз, не повною мірою відбиває реалії жінок, які зазнають сексуального насильства, і їхні механізми подолання такого насильства, до яких належать такі реакції, як втеча, бійка, ігнорування, зміна ставлення чи дружба. Це суперечить тій вимозі Стамбульської конвенції, що кримінальне переслідування за сексуальні злочи-

ни має ґрунтуватися на оцінці доказів з урахуванням контексту, щоб встановити у кожному конкретному випадку, чи давала постраждала особа вільну згоду на сексуальну дію.³¹ Тому GREVIO закликала відповідні сторони внести зміни до свого законодавства про сексуальні злочини так, щоб воно ґрунтувалося на понятті вільної згоди, як це передбачено статтею 36.

Дворівневий підхід

За дворівневого підходу положення, що передбачає застосування сили, та положення, що передбачає наявність елемента відсутності згоди, існують паралельно. Проте перший часто призводить до винесення більш суворого вироку порівняно з другим. У «моделі єдиного злочину» погрози чи насильство посилюють тяжкість правопорушення як додаткові елементи, але не є необхідними складовими для існування правопорушення, як у дворівневому підході. У своїх звітах про базову оцінку GREVIO дотримується думки, що саме факт вчинення діяння без згоди постраждалої особи має визначати покарання, незалежно від того, вчинено воно будь-ким, хто застосовує насильство чи, наприклад, зловживає своїм владним стосовно постраждалої особи становищем. Але у випадках, коли обставини діяння є особливо жорстокими, образливими та травматичними, слід застосовувати обтяжувальні обставини, щоб забезпечити санкцію, яка відповідатиме тяжкості діяння.³²

Держави-учасниці, які прийняли цей підхід

Низка держав не дотримуються «моделі єдиного злочину», а виділяють рівні сексуальних злочинів з різними складовими елементами, такими як застосування сили, погроза застосуванням насильства або недієздатність постраждалої особи, з різною суворістю санкцій за різні злочини сексуального насильства. GREVIO дотримувалася цього підходу у своїх звітах про базову оцінку Австрії, Грузії, Норвегії та Сербії.³³ Прикладом може стати Грузія, де законодавство передбачає кримінальну відповідальність за два різні види діянь зґвалтування: один називається «зґвалтування» і призводить до накладання більш серйозного покарання, а інший називається «примус до статевого акту» і визначається як менш тяжкий злочин, передусім тому, що не передбачає застосування сили чи погроз. Схожа ситуація у Норвегії, де більшість сексуальних злочинів досі класифікуються за ступенем фізичного насильства чи погроз або ступенем безпорадності постраждалої особи, за винятком статті 297 Кримінального кодексу, що охоплює сексуальні дії, вчинені без згоди, які караються штрафом або ув'язненням на строк до одного року.

Підхід «ні — значить ні»

Підхід «ні — значить ні» базується на передумові, що статевий акт вважається вчиненим за обопільною згодою до тих пір, поки жодна зі сторін не сказала «ні». Такий підхід криміналізує сексуальні дії, які вчиняються «проти волі людини». Ступінь опору, вербального чи невербального, використовується як показник того, чи давала постраждала особа згоду на сексуальні дії.³⁴ Підхід «ні — значить ні» передбачає згоду, якщо тільки постраждала особа таку згоду не відкликала — прямо чи опосередковано. Тож прокурор зобов'язаний довести поза будь-якими розумними сумнівами, що така дія була вчинена проти волі заявника. Іншими словами, прокурор повинен довести особам, які виносять рішення з питань фактів (судді чи присяжним), що заявник повідомив обвинуваченого про своє небажання вчиняти сексуальну дію. Сюди належить опір, який виражається вербально чи за допомогою недвозначних жестів або поведінки, таких як відштовхування, плач, спроба піти тощо. Іншими словами, якщо прокурор не може довести, що постраждала особа сказала «ні», як вербально, так і невербально, докази наявності складового елемента злочину вважатимуться відсутніми, а тому обвинувачений не буде притягнутий до кримінальної відповідальності. Наприклад, в Австрії, яка у межах свого дворівневого підходу прийняла положення «ні — значить ні», для того, щоб сексуальні дії були карними, постраждалі особи мають вербально чи в інший спосіб висловити свою протилежну волю.³⁵

З практичної точки зору вчені підкреслили той ризик, що за такого підходу тягар вербальної чи невербальної відмови від сексу чи запобігання сексуальному насильству лягає на постраждалу особу, а не на кривдника, який має упевнитися в згоді іншої особи на сексуальну дію.³⁶ Якщо конкретніше, то було виявлено ризик, що кримінальний розгляд може зосереджуватися на першому як на центральному елементі, у такий спосіб привертаючи зайву увагу до поведінки постраждалої особи. У своєму звіті про базову оцінку Німеччини GREVIO зазначила, що її підхід «ні — значить ні» означає, що кримінальний розгляд буде зосереджено на діях постраждалої особи, а не обвинуваченого, що створює простір для виникнення гендерних стереотипів і міфів про зґвалтування.³⁷ До того ж досі існує багато міфів, які свідчать про те, що «ні» насправді може не означати «ні», і що багато хто досі вважає, що власне відверта словесна відмова жінки від сексуальних домагань не є випадком сексуального насильства з боку чоловіка, який вступає в статевий контакт із жінкою.³⁸ Ще одна проблема, пов'язана з вимогою про поведінку «проти волі особи», полягає в тому, що це не поширюватиметься на випадки, коли постраждала особа залишається пасивною, але не дає згоди.³⁹

Держави-учасниці, які прийняли цей підхід

Підхід «ні — значить ні» прийняли, серед іншого, Австрія та Німеччина. Якщо більш конкретно, то у своїх звітах про базову оцінку Австрії та Німеччини GREVIO зазначила, що кваліфікація сексуальних злочинів, які охоплюють випадки статевого акту проти волі особи, означає, що для того, щоб неконсенсусні сексуальні дії були карними згідно з законодавством Австрії та Німеччини, постраждала особа має висловити свою протилежну волю вербально чи в інший спосіб, і сюди не належать випадки, коли постраждала особа залишається пасивною, але згоду не дає.⁴⁰ Іншими словами, щодо визначень, які передбачають наявність згоди, де застосовується підхід «ні — значить ні», GREVIO зазначила, що існує (хоч і незначна) різниця між сексуальними діями, вчиненими проти волі постраждалої особи, та всіма неконсенсусними сексуальними діями, як це передбачено Конвенцією.⁴¹

До того ж GREVIO розглянула попередній проєкт закону про внесення змін до положень про злочини сексуального насильства у своєму звіті про базову оцінку Швейцарії, де на той час пропонувався підхід «ні — значить ні», у якому зазначалося, що акт зґвалтування або сексуального насильства визначається як вчинений «проти волі постраждалих осіб».⁴² Зокрема, GREVIO зазначила, що така розробка концепції не повністю відповідає вимозі статті 36 про криміналізацію всіх неконсенсусних сексуальних дій. GREVIO турбувало те, що ситуація, яка передбачається новою редакцією проєкту закону, вимагатиме від жертв висловлення, вербально чи в інший спосіб, їхньої незгоди для того, щоб зґвалтування та сексуальне насильство стали карними, і що це означатиме, що головна увага приділятиметься діям постраждалих, а не обвинувачених. Перспективною зміною стало те, що після прийняття звіту GREVIO про базову оцінку парламент Швейцарії вирішив внести зміни до чинного законодавства, яке передбачає застосування сили, погроз або психологічного тиску, і в березні 2023 року зробив вибір на користь нового визначення зґвалтування, заснованого на принципі «ні — значить ні», з розширенням його положенням, яке свідчить, що сексуальні дії, вчинені стосовно особи в ситуації «ігнорування», також є зґвалтуванням. Рішення парламенту прокладає шлях до прийняття закону, який ґрунтується на цьому визначенні.

Підхід «лише «так» означає «так»

Підхід «лише «так» означає «так», також відомий як «стандарт ствердної згоди», прирівнює згоду на сексуальні дії до «ствердної та вільно даної згоди».⁴³ Він зосереджується на ствердному вираженні, як вербальному, так і невербальному. Згода розглядається як «угода», укладена між сторонами на основі

вільного волевиявлення. Захисники зазначають, що різниця між сексом та зґвалтуванням лише в тому, хоче хтось займатися сексом чи ні, і в тому, що відповідальність лежить не на людині, яка каже «ні», а на іншій людині, яка чує «так».⁴⁴ Такий підхід описується в законах, які криміналізують сексуальні дії з особою, «яка не бере участь у них добровільно»⁴⁵ або «яка не давала згоду».⁴⁶ Цей підхід, зокрема, означає, що пасивність, мовчання, відсутність протесту чи опору не можуть розглядатися як такі, що означають згоду. За такого підходу позитивна згода має бути присутня протягом усієї сексуальної активності та може бути у будь-який час відкликана.

Зрештою, перехід від «ні — значить ні» до «лише «так» означає «так» — це зміна підходу суспільства та, зокрема, системи правосуддя до процесу надання згоди на сексуальні дії. Цей перехід розглядає секс як дію, у якій обидві сторони мають брати участь добровільно. Підходи, засновані на ствердній згоді, передбачають чіткіші правила для сторін, які зазнають ризику сексуального насильства або постраждали від нього, а також забезпечують зрозумілість для осіб, яким доручено розслідування таких випадків і судове переслідування за них.⁴⁷

Держави-учасниці, які прийняли цей підхід

GREVIO визнала, що згідно з 29 звітами про базову оцінку, які були опубліковані до кінця 2022 року, у 5 (п'яти) державах сексуальне насильство кваліфікується як злочин на підставі відсутності вільно даної згоди, а саме у Бельгії, Ісландії, на Мальті, у Словенії та Швеції.⁴⁸ GREVIO позитивно відзначила, що Ісландія, Мальта та Швеція внесли зміни до свого законодавства про злочини сексуального насильства після ратифікації Стамбульської конвенції відповідно до статті 36. Гарний приклад перспективної практики відзначила GREVIO у Швеції, де криміналізується статевий акт або будь-яка інша сексуальна дія з особою, «яка не бере у цьому участі добровільно».⁴⁹ GREVIO зазначила, що відповідно до цього злочину участь має бути добровільною і саме так сприйматися, оскільки лише пасивність не можна розглядати як ознаку добровільної участі. GREVIO також зазначила, що Швеція запровадила два нові види злочинів: «зґвалтування через необережність» та «сексуальне насильство через необережність», щоб забезпечити кримінальну відповідальність осіб, які вчинили сексуальні дії, а повинні були знати про відсутність згоди постраждалої особи. Якщо конкретніше, то мета введення цих видів злочинів полягає у тому, щоб забезпечити кримінальну відповідальність у випадках, коли сексуальні дії чи статевий акт здійснюються без вжиття кривдником жодних розумних заходів для отримання згоди постраждалої особи. Іншими словами,

різниця між зґвалтуванням і зґвалтуванням через необережність базується на наявності іншого «способу мислення» (*mens rea*) обвинуваченого.⁵⁰ У справах про зґвалтування прокурор повинен довести, що обвинувачений діяв зі злочинним наміром, через те, що він був упевнений, що участь заявниці не була добровільною, або через те, що йому було байдуже, добровільною була її участь чи ні. У справах про зґвалтування через необережність прокурор повинен довести грубу недбалість з боку обвинуваченого. Сюди входять ситуації, коли обвинувачений усвідомлював наявність ризику, що участь заявниці не була добровільною, але все ж вчинив сексуальну дію, та/або не усвідомлював ризику того, що участь заявниці не була добровільною, але повинен був і міг це з'ясувати.

GREVIO також схвально відзначила Бельгію за її визначення сексуального насильства, яке ґрунтується на відсутності згоди постраждалої особи. У Кримінальному кодексі Бельгії зґвалтування визначається як «будь-який акт сексуального проникнення, будь-якого характеру та будь-якими засобами, вчинений щодо особи, яка не давала на це свою згоду».⁵¹ Іншою практикою, яка заслуговує на увагу, є поправки до Кримінального кодексу Мальти, результатом яких, як зазначила GREVIO, став стандарт, який є чіткішим, ніж викладений у Конвенції, та передбачає не лише те, що згода має «оцінюватися в контексті навколишніх обставин», а й те, щоб увага має приділятися «стану цієї людини на поточний момент з урахуванням, серед іншого, також емоційного та психологічного стану цієї людини».⁵² Стосовно Ісландії GREVIO високо оцінила поправку до загального Кримінального кодексу, яка конкретно включає поняття згоди до елементів сексуальних злочинів, щоб досягти консенсусу в суспільстві щодо визначення зґвалтування, посприяти зміні культури фахівців, що займаються такими справами, та забезпечити достатній захист постраждалих осіб.⁵³ GREVIO також схвально відгукнулася про внесену Словенією поправку до Кримінального кодексу, яка привела певні положення у відповідність із поняттям відсутності вільної даної згоди, але зазначила, що, оскільки поправка була прийнята парламентом Словенії після подання зауважень уряду до проєкту звіту GREVIO про оцінку, GREVIO не могла оцінити її зміст.⁵⁴

Ще однією ілюстрацією позитивного впливу Стамбульської конвенції та GREVIO на законодавство, політику та, зрештою, на безпеку постраждалих осіб у державах-учасниках є позитивні відповіді на висновки, зроблені GREVIO у цій сфері у своїх звітах про базову оцінку. Ці висновки наполегливо закликали відповідні держави-учасниці внести поправки до кримінального законодавства про сексуальне насильство та зґвалтування, щоб забезпечити міцне закріплення у положеннях відсутності вільної згоди та повне включення поняття згоди.⁵⁵ Хоча зазначається, що GREVIO ще не мала можливості

оцінити ці зміни, оскільки вони відбулися після публікації відповідних звітів про базову оцінку, до підходу «лише «так» означає «так» перейшли ще п'ять держав, а саме Данія, Фінляндія, Монако, Португалія та Іспанія. Після базової оцінки, у якій GREVIO закликала Данію внести зміни до свого законодавства про зґвалтування відповідно до стандартів Конвенції, 17 грудня 2020 року ця країна-учасниця внесла зміни до свого законодавства та криміналізувала статеві стосунки без чіткої згоди. Раніше для пред'явлення звинувачення у зґвалтуванні закон вимагав доказів насильства, погроз або того, що постраждала особа не змогла відбити напад. Тепер у новому положенні чітко зазначається, що, якщо обидві сторони не дають згоди на секс, то це — зґвалтування. У висновках 2021 року за результатами виконання рекомендацій щодо Данії, прийнятих Комітетом сторін Стамбульської конвенції, ця поправка схвально віталася як позитивна зміна.⁵⁶ 1 січня 2023 року у Фінляндії був прийнятий законопроект, який переосмислює зґвалтування як сексуальні дії з особою, незалежно від віку, яка не висловила свою згоду вербально чи невербально.⁵⁷

Останні зміни, які ще чекають оцінювання

У Португалії законодавчі реформи від січня 2019 року розширили визначення зґвалтування, включивши відсутність згоди,⁵⁸ але схоже, що згода досі пов'язана з примусом, і що в такому випадку поточне визначення неповністю відповідатиме статті 36 Конвенції. Так само у Монако, в законі № 1 517 від грудня 2021 року, з посиланням на «відсутність згоди» було переглянуто визначення злочинів зґвалтування та сексуального примусу. Проте нове визначення досі включає елемент обмеження. В Іспанії у вересні 2022 року був прийнятий Органічний закон про всеосяжну гарантію сексуальної свободи, згідно з яким сексуальні дії без згоди кваліфікуються як сексуальний примус.⁵⁹ У квітні 2023 року до закону було внесено зміни, які передбачають більш суворі покарання за сексуальний примус, вчинений із застосуванням насильства чи залякування, або проти особи, вільна воля якої на це була відсутня. У серпні 2023 року у Люксембургу був прийнятий закон, який вносить зміни до Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу та уточнює, що згода на сексуальну дію має оцінюватися «з огляду на обставини справи», і що «висновок про наявність згоди не можна робити лише на підставі відсутності опору з боку постраждалої особи».⁶⁰ Як підкресливала GREVIO у своїй першій базовій оцінці Люксембургу, цей закон повинен «давати змогу судовим органам зосередитися, у контексті супутніх обставин справи, на оцінці вільної волі жінки та здатності кривдника звернути увагу на волю жінки, а не на доказах з інших складових елементів факту. Це визначення може також сприяти заохоченню більшої кількості осіб, що постраждали від сексуального насильства, до подання скарг».⁶¹

Держави-учасниці, у яких GREVIO визначила необхідність додаткових кроків щодо приведення законодавства у відповідність зі Стамбульською конвенцією

На додачу до розглянутих вище недоліків, що стосуються елементів згоди, GREVIO визначила деякі додаткові кроки, необхідні для погодження законодавства зі Стамбульською конвенцією у низці держав-учасниць, у тому числі в державах, які прийняли підхід «лише «так» означає «так» або «дворівневий» підхід.

У своєму звіті про базову оцінку Кіпру GREVIO зазначила, що Кримінальний кодекс не кваліфікує концепцію згоди, щоб роз'яснити, що вона має бути наданою добровільно як результат вільного волевиявлення особи, яке оцінюється у контексті навколишніх обставин згідно з вимогами Конвенції.

GREVIO також виявила у низці держав-учасниць прогалини, пов'язані з видами сексуальних дій, на які поширюється дія відповідних законів. Наприклад, GREVIO послідовно звертала увагу на ті держави-учасниці, які не розглядають конкретну поведінку, зазначену в підпункті «с» пункту 1 статті 3б, а саме «спонукання іншої особи до вчинення сексуальних дій без згоди третьої особи», метою якої є криміналізація поведінки ігнорування сексуального самовизначення жінки.⁶²

Створення «ієрархій» постраждалих осіб

У низці звітів про базову оцінку GREVIO спеціально застерігала від створення «ієрархії постраждалих осіб» на основі їхніх характеристик, таких як вік, безпорадність, залежність, інвалідність тощо, закликаючи вживати відповідні законодавчі заходи, щоб дати зрозуміти, що зґвалтування — це зґвалтування.⁶³ Як приклад, у звіті GREVIO про базову оцінку Сербії, порівнюючи злочин зґвалтування зі злочином статевого акту з безпорадною особою, GREVIO була стурбована тим, що це дає зрозуміти, що порушення права на рішення щодо участі у сексуальних діях та автономії не прирівнюється до зґвалтування. Аналогічно, у Боснії та Герцеговині за злочин статевого акту з безпорадною особою призначається значно м'якше покарання, ніж за злочин зґвалтування, який вимагає доказів насильства, примусу чи погрози з боку кривдника.

Виявлені тенденції та отриманий досвід

Відтоді, як у 2014 році Стамбульська конвенція набрала чинності, у європейських державах відбулося позитивне зрушення у бік відмови від застосування факто-

ра сили як необхідного елемента сексуальних злочинів на користь думки, що власне статеві стосунки без згоди уже становлять сексуальне насильство / зґвалтування.⁶⁴ Хоча розробники закону залишили «за Сторонами право приймати рішення про конкретне формулювання законодавства та фактори, які, на їхню думку, заздалегідь виключають вільну згоду»,⁶⁵ вкрай важливо, щоб криміналізовані були усі неконсенсусні дії.⁶⁶ Лише тоді стане можливо здійснити необхідний зсув парадигми, щоб визнати центральну роль готовності постраждалої особи дати згоду та у такий спосіб поліпшити реагування кримінального правосуддя на потреби осіб, що постраждали від сексуального насильства.

У декількох звітах про базову оцінку GREVIO зазначала, що оформлення концепції сексуальних злочинів як сексуальних дій, учинених «проти волі постраждалої особи», не повністю відповідає вимозі статті 36, оскільки не передбачає криміналізацію усіх неконсенсусних сексуальних дій.⁶⁷ Можна зробити висновок, що, на думку GREVIO, підхід, який базується на ствердній згоді, більше відповідає духу Конвенції загалом та спільній меті поліпшення профілактики, захисту та судового переслідування. Дійсно, підхід «лише «так» означає «так» швидше за все матиме вплив на профілактику та підвищуватиме обізнаність суспільства про гендерні упередження та стереотипи, які часто виявляються під час розгляду випадків зґвалтування та сексуальних злочинів. Це також потужний спосіб змінити спосіб мислення працівників правоохоронних органів та судової системи, а також забезпечити кращий захист постраждалих осіб, поставивши їх у центрі будь-яких заходів.

Нещодавня оцінка впливу визначення Швеції для зґвалтування, що була проведена шведською Національною радою з питань запобігання злочинності, також виявила низку конкретних практичних переваг підходу «лише «так» означає «так».⁶⁸ По-перше, оцінка показала, що кількість заяв, судових переслідувань і засуджень зросла після зміни закону, а точніше, що кількість засуджень зросла на 75 %.⁶⁹ Також оцінка показала, що зараз до судів надходять нові види справ. Це саме ті ситуації, які мали на меті охопити зміни до закону, а саме випадки «раптового зґвалтування» і випадки, коли постраждала особа залишалася пасивною під час сексуальних дій.⁷⁰

Там, де держава застосовує підхід «лише «так» означає «так», розслідування та судове переслідування за зґвалтування та сексуальні злочини більше не залежать від доказів того, що були ці дії наслідком насильства, погроз чи особливо вразливої ситуації.⁷¹

Допит у поліції перейде від визначення того, чи застосовував підозрюваний насильство чи погрози вчинення насильства, до визначення того, чи давала постраждала особа згоду на вчинення цієї дії. Справи не потрібно буде за-

кривати у випадках, якщо не буде отримано жодних речових або підтверджувальних доказів, які свідчили б про вразливість або безпорадність постраждалої особи. У зв'язку з цим позитивну практику можна побачити у Данії, яка у 2020 році внесла до свого законодавства зміни, що криміналізують секс без чіткої згоди, де у межах робіт з підготовки закону були розроблені керівні принципи встановлення наявності чи відсутності згоди.⁷² У керівних принципах вживаються кроки, які пояснюють, що зґвалтування — це не про примус або обов'язок сказати «ні», а про те, чи дають сторони добровільну згоду на сексуальну активність протягом усього статевого акту. У них пояснюється, що згода може бути виражена словами або дією, і що не вимагається, щоб це було зроблено безпосередньо чи у будь-який певний спосіб. Також у них встановлено, що загалом існує презумпція, що особа, яка дає згоду на статевий акт, поводиться не повністю пасивно, а певною мірою бере участь, наводячи деякі приклади дій, які можуть свідчити про згоду на статевий акт.

Оцінка, проведена Шведською Національною радою з питань запобігання злочинам, також виявила зміну типів доказів, що використовуються під час винесення обвинувальних вироків відповідно до нового закону. Було виявлено зменшення використання доказів шкоди здоров'ю, які використовувались лише у 13 % нових справ. Натомість за рік до зміни законодавства вони використовувались у 37 % справ, що розглядалися. Також оцінка показала, що використання різних видів доказів, таких як реєстрація події, дзвінки до екстрених служб, визнання вини чи свідчення очевидців, майже подвоїлося у справах, за якими були винесені обвинувальні вирокі згідно з новим законом, порівняно зі справами, що розглядалися за старим законом. Також зросла частка обвинувальних вироків, у яких єдиним доказом були свідчення особи, якій довірилася постраждала сторона. За новим законом ця частка склала 31 % в порівнянні з 16 % у 2017 році за попередніми положеннями. У дев'яти з 12 справ, у яких було винесено обвинувальний вирок за зґвалтування через необережність, не було жодних додаткових підтверджувальних доказів, окрім свідчень людей, які особисто не були свідками події, але яким постраждала особа розповіла про це.⁷³

В оцінці Швеції були відзначені також і інші переваги для постраждалих осіб, що впливають з підходу «лише «так» означає «так». Слід зазначити, що оцінка свідчить про те, що постраждалі особи відчувають, що тепер у них менше шансів взяти на себе провину за те, що сталося, і що тепер у них є можливість отримати правовий захист, повідомивши про злочин. Тобто вона підкреслює, що підхід «лише «так» означає «так» усуває глибоко вкорінені міфи про зґвалтування та сексуальне насильство, які можуть бути поширеними в системі кримінального правосуддя і які можуть впливати на те, як адвокати, поліція,

прокурори та судді інтерпретують те, що розуміється під сексуальними діями, вчиненими проти волі постраждалої особи.⁷⁴ Аналіз, проведений неурядовою організацією у Швеції, показує, що після прийняття поправок до шведського законодавства підвищилася обізнаність громадськості про важливість згоди в сексуальних взаєминах, і що цей підхід, а також відповідний базовий принцип зараз також вводяться в шкільну програму.⁷⁵ Інші джерела, такі як повідомлення у медіа, також свідчать про важливі зміни в суспільстві та підвищення обізнаності щодо внесення змін до законів про зґвалтування відповідно до визначення, в основі якого лежить згода. Такі заходи реформування законодавства часто супроводжуються активним рухом у громадянському суспільстві та кампаніями з підвищення обізнаності.⁷⁶

Також виявляється, що підхід «лише «так» означає «так» дає змогу враховувати та криміналізувати нові тенденції у неконсенсусних сексуальних діях, такі як зняття презерватива під час сексу без повідомлення про це партнера та сексуальне насильство із застосуванням наркотиків. За підходу «лише «так» означає «так» ці дії можна витлумачити як перетворення сексу за обопільною згодою у неконсенсусний секс і розглядати їх як порушення довіри та відмова в сексуальній автономії. Наприклад, кримінальні суди Німеччини, Бельгії та Швейцарії розглядали зняття презерватива без згоди як порушення згоди на статевий акт, а отже як форму сексуального злочину.⁷⁷ До того ж у Бельгії «добровільне введення речовин-інгібіторів» або наркотичних речовин з метою зловживання вразливістю людини стало обтяжувальним фактором неконсенсусних сексуальних дій, і його слід враховувати під час розгляду «стану обмеженої свободи волі», коли визначається, чи була людина здатна дати згоду.⁷⁸

Аналіз позитивної практики, виявленої GREVIO у сфері розслідування, кримінального переслідування, процесуального права та заходів захисту

Як знизити рівень відсівання: невідкладне реагування, розслідування, судове переслідування та захист

Хоча внесення змін до законів про зґвалтування та сексуальне насильство є вкрай важливим кроком до зміни ставлення та досягнення справедливості, набагато більше потрібно для інституційних змін і для зменшення числа випадків зґвалтувань і сексуального насильства. Конвенція вимагає від держав-учасниць забезпечувати, щоб правоохоронні органи могли оперативного та належно реагувати, пропонуючи постраждалим особам невідкладний захист і беручи участь у запобіганні насильству, наприклад, через використання профілактичних оперативних заходів та ефективний збір доказів (статті 49 та 50). Вона також вимагає розробки процедур захисту осіб, що постраждали від насильства, на всіх стадіях розгляду, в ході розслідувань і в судовому засіданні, що охоплюють, серед іншого, постраждалих осіб, які є свідками (стаття 56). GREVIO підтримала різні перспективні методи, впроваджені державами для досягнення більш цілеспрямованого, керованого та орієнтованого на результат підходу до притягнення кривдників до відповідальності. У цьому розділі розглядається зазначена у звітах GREVIO про базову оцінку практика,

яка сприяє підвищенню прихильності системи кримінального правосуддя до постраждалих осіб у всьому ланцюжку кримінального правосуддя, від роботи поліції та прокуратури до судів; дає змогу здійснювати всебічний збір доказів, які враховують інтереси постраждалих осіб; і забезпечують заходи захисту постраждалих осіб на всіх етапах про хід розслідування і судового процесу.

GREVIO часто зазначала, що, хоча кримінальне правосуддя не є єдиним способом реагування на випадки насильства стосовно жінок, важливо забезпечити притягнення до відповідальності за злочинні дії, щоб зміцнити довіру до системи та дати зрозуміти, що насильство стосовно жінок неприйнятне.⁷⁹ Без притягнення кривдників до відповідальності насильство навряд чи припиниться, як тривале насильство стосовно однієї й тієї ж постраждалої особи, так і насильство стосовно нової постраждалої особи. У такий спосіб, переслідування та санкції становлять невіддільну частину захисту жінок. До того ж мала кількість винесених обвинувальних вироків, зазвичай, сприяє недостатньому повідомленні про злочини. Правоохоронні органи та судова система мають прагнути до збільшення кількості повідомлень про злочини, оскільки їх реагування стає більш ефективним і надійним, а судові процеси передбачають відповідні злочину санкції. Через це важливість розуміння відсівання як процесу, внаслідок якого справи не проходять через систему кримінального правосуддя і не доходять до судового розгляду, та/чи за якими не виноситься обвинувальний вирок,⁸⁰ є загальною темою, яка підіймається у низці звітів GREVIO про базову оцінку.⁸¹

Пріоритизація справ про сексуальне насильство та згвалтування з урахуванням гендерних факторів

Традиційне реагування на випадки сексуального насильства, що ґрунтується на поширених гендерних стереотипах, упередженості та дискримінаційному ставленні, мінімізують свідчення постраждалої особи про насильство, перешкоджають визнанню тяжкості та специфіки насильства, а також підживлюють припущення про помилкові звинувачення. Це сприяє наданню цим справам низького пріоритету в порівнянні з іншими насильницькими злочинами та призводить до затримок на початку розслідування та судових процесів, що, своєю чергою, може призводити до втрати надзвичайно важливих доказів і вторинної віктимізації жертви.⁸² Як відзначили укладачі Конвенції, низький пріоритет сприяє безкарності кривдників і посилює помилкове уявлення про те, що таке насильство є прийнятним у суспільстві.⁸³ Ключовим принципом належного реагування є забезпечення швидких та ефективних розсліду-

вань і судових процесів, які ґрунтуються на розумінні гендерних аспектів цих злочинів і належно враховують інтереси постраждалих осіб на всіх етапах.⁸⁴

У своєму звіті про базову оцінку Португалії GREVIO позитивно відзначила заходи, вжиті для визначення пріоритетності боротьби з насильством стосовно жінок, включно з сексуальним насильством.⁸⁵ Зокрема, після ратифікації Португалією Стамбульської конвенції був прийнятий закон № 72/2015, який встановлює як мету кримінальної політики принцип, згідно з яким пов'язані з сексуальним насильством злочини мають розслідуватися в пріоритетному порядку. Іншу перспективну практику можна спостерігати у Сан-Марино, де закон 97/2008 зобов'язує правоохоронні органи вживати невідкладні заходи у випадках насильства стосовно жінок і в будь-якому випадку втручатися протягом години після отримання повідомлення. Також у звіті GREVIO про базову оцінку Сан-Марино згадується протокол заходів, який чітко визнає структурований характер гендерно зумовленого насильства та попереджає поліцію про ризик вторинної віктимізації та звинувачення постраждалих осіб.⁸⁶ У звіті GREVIO про базову оцінку Норвегії зазначається, що генеральний прокурор дав вказівку поліції приділяти пріоритетну увагу справам, пов'язаним з насильством стосовно жінок, і що ці справи мають розглядатися оперативно.⁸⁷ GREVIO також схвально сприйняла ініціативи щодо створення департаментів моніторингу для забезпечення своєчасного реагування та ефективного розслідування випадків сексуального насильства, як у випадку з Департаментом захисту прав людини та моніторингу якості в Грузії. У звіті про базову оцінку Грузії позитивно відзначається надана владою інформація, яка свідчить про те, що в наступні два роки кількість розслідувань таких злочинів істотно зросла.⁸⁸

Покращення звітності та розслідувань: поліцейські дільниці, орієнтовані на постраждалих, спеціалізовані поліцейські підрозділи та підготовлені співробітники поліції

Покращення звітності та розслідувань вимагає прийняття різних заходів, спрямованих на те, щоб забезпечити краще врахування у системі кримінального правосуддя потреб постраждалих осіб, зменшити вторинну віктимізацію та забезпечити якісне реагування правоохоронних органів на основі поінформованого про травматизм, вільного від стереотипів та упереджень підходу. Це може значно посприяти підвищенню рівня задоволеності постраждалих своїм досвідом на етапі повідомлення про випадок, як зазначила GREVIO у своєму звіті про базову оцінку Данії. У цьому звіті GREVIO позитивно відзначає надану органами влади статистику, яка свідчить про значне

зменшення кількості розчарованих жінок, які намагаються повідомити про зґвалтування, після того, як було зроблено багато роботи для покращення реагування з боку правоохоронних органів.⁸⁹ Постійні зусилля, що докладаються Данією у цій сфері після прийняття звіту про базову оцінку, також були відзначені у висновках за 2021 рік про виконання рекомендацій для Данії, прийнятих Комітетом Сторін Стамбульської конвенції. Зокрема, в останніх висновках позитивно відзначалася розробка багаторічної стратегії поліції на 2021–2023 роки, яка передбачає створення спеціальних груп для розгляду справ про сексуальні злочини та надання особам, що постраждали від сексуального насильства, можливості скористатися записаним опитуванням.⁹⁰ Дійсно, GREVIO зауважила, що оперативні розслідування, в яких застосовується делікатний і професійний підхід до постраждалих осіб, значно знижують ризик того, що постраждали відмовляться від своїх справ.⁹¹

Комплексні заходи щодо збільшення кількості звернень та розслідувань

На додачу до позитивної прийнятої в Данії практики іншими перспективними прикладами, які відзначила GREVIO, були ті, які передбачають цілеспрямовану підготовку фахівців поліцейських управлінь, спеціалізованих підрозділів або призначених слідчих, стандартизовані протоколи та створення спеціалізованих кімнат орієнтованих на постраждалих осіб у поліцейських відділках. Гарний відповідний приклад описаний у звіті GREVIO про базову оцінку Ісландії, де йдеться про різні заходи, що викладені в ісландському плані дій щодо сексуального насильства. Цей план дій був прийнятий парламентом за ініціативою Міністерства внутрішніх справ і після дослідження, яке свідчило про високий рівень виправдувальних вироків за сексуальні злочини.⁹² Заходи включали створення у столичній поліції підрозділів, що спеціалізуються на технологічній роботі з сексуальними злочинами і випадками насильства; протоколи розгляду та розслідування сексуальних злочинів; додаткові посади штатних поліцейських, а також додаткове фінансування для оновлення процедур і обладнання для проведення розслідувань. Сюди також належали й інші ініціативи, такі як створення кімнати відпочинку в головному поліцейському відділенні, де постраждала особа може зробити конфіденційну заяву, попередньо записавшись на прийом через інтернет. GREVIO також позитивно відзначила заходи, що були вжиті в Італії, куди належала систематична початкова підготовка та навчання без відриву від виробництва, спеціалізовані поліцейські підрозділи боротьби з насильством стосовно жінок, стандартизовані процедури, залучення психологів під час роботи поліції та спеціалізовані кімнати в поліцейських відділеннях, що призначені для забезпечення

постраждалим особам необхідної конфіденційності та відповідної обстановки для подання заяв, щоб знизити ризик вторинної віктимізації.⁹³

У своєму звіті щодо Польщі GREVIO зазначила, що органи влади вжили заходів для поліпшення реагування кримінального правосуддя на випадки зґвалтування та запобігання повторній травматизації та вторинній віктимізації. Такі заходи включали нову законодавчу вимогу про те, щоб суди опитували постраждалих лише один раз (процедура одноразового слухання), а також прийняття керівних принципів, які вимагають проведення опитувань в окремій кімнаті та кваліфікованим працівником тієї ж статі, якщо постраждала особа не матиме інших побажань, і щоб працівник, який проводить опитування, утримувався від будь-яких тверджень, які можуть сприйматися як засудження чи сумніви щодо поведінки постраждалої особи, її зовнішності чи дій. Ці вказівки також включають вимогу інформувати постраждалих осіб про їхні права та роль у процесі, а також про доступну їм юридичну та психологічну допомогу, та супроводжувати їх до медичного закладу для отримання медичної підтримки та проходження судово-медичної експертизи.⁹⁴ Хоча GREVIO схвально відгукувалася про ці заходи, вони викликали певні побоювання, пов'язані з серйозними прогалинами у їх реалізації. Сюди входить відсутність координації між правоохоронними органами та системою правосуддя, що є перешкодою для ефективного та надійного розгляду справ. У цьому контексті, коли постраждалі жінки, особливо ті, які зазнають сексуального насильства з боку інтимних партнерів або родичів, використовують своє право не давати свідчень, це, зазвичай, призводить до припинення розгляду справи, оскільки додаткові докази можуть бути недоступні, і навіть може не бути можливості їх зібрати. До того ж вимога заслуховувати постраждалу особу лише один раз і лише в суді означає, що вони не можуть ні змінити, ні доповнити свої свідчення, а відтак не можуть реагувати на будь-який поворот у розслідуванні. Також GREVIO зазначила, що деякі суди повільно призначають слухання постраждалих від зґвалтування, що є центральним елементом процедури одного слухання.

У Сан-Маріно GREVIO схвально відзначила протокол заходів для співробітників правоохоронних органів у випадках гендерно зумовленого насильства, де чітко визнається структурний характер гендерно зумовленого насильства та підкреслюється вирішальна роль поліції як одного з перших співрозмовників постраждалих осіб.⁹⁵ Протокол застерігає співробітників поліції від ризику вторинної віктимізації та містить припис ніколи не ставити під сумнів розповідь постраждалої особи та не звинувачувати її, а замість цього чітко зазначати, що єдиною відповідальною за насильство особою є кривдник. Це доповнюється обов'язковою підготовкою з питань насильства стосовно жі-

нок для всіх працівників правоохоронних органів, створенням спеціального підрозділу з питань гендерно зумовленого насильства, включно зі з'валтуванням, і призначенням контактної особи для зв'язку з поліцією для забезпечення належної координації та обміну інформацією про справи.

Забезпечення недоторканності приватного життя постраждалих під час повідомлення про сексуальний злочин

У частині підтримки та конфіденційності постраждалих осіб під час повідомлень про сексуальні злочини, на додачу до позитивної практики, що відзначається в Ісландії та Італії, GREVIO також схвально сприйняла заходи, що вживаються з цього приводу органами влади Монако та Франції.⁹⁶ Зокрема, вона підтримала практику, хоч вона ще не стала офіційною у Монако, надавати спеціальні приміщення для прийому, що відповідають вимогам конфіденційності, ніколи не залишати постраждалу особу одну в зонах прийому і надавати в розпорядження поліції соціальних працівників, які спеціалізуються на прийомі постраждалих осіб, реагуванні на них та консультуванні. Також у своєму звіті про базову оцінку Франції GREVIO схвально відгукувалася про онлайн-платформу для повідомлень у Франції, яка була запущена Міністерством внутрішніх справ у листопаді 2018 року, щоб допомогти постраждалим від сексуального та гендерно зумовленого насильства зробити крок до подання скарги.

Створення спеціалізованих підрозділів / спеціальних слідчих у справах про сексуальне насильство та з'валтування, з наданням спеціальних інструкцій / керівних принципів та підготовкою фахівців

У частині створення спеціалізованих підрозділів або спеціальних слідчих у справах про сексуальне насильство та з'валтування, надання спеціальних інструкцій / керівних принципів та підготовки фахівців, GREVIO виявила численні держави-учасниці, які досягли прогресу, зокрема Боснію та Герцеговину, Кіпр, Данію, Грузію, Ісландію, Італію, Мальту, Нідерланди, Швецію та Швейцарію.⁹⁷ GREVIO позитивно відзначила створення спеціалізованих підрозділів боротьби з сексуальним насильством на Кіпрі, зазначивши, що на думку різних зацікавлених сторін їхня робота мала результатом збільшення числа повідомлень про випадки насильства стосовно жінок.

Стосовно Мальти GREVIO відзначила, що справи про сексуальне насильство можуть передаватися до спеціалізованого підрозділу, а постраждалі особи, які потребують подальшої підтримки, направляються в підрозділ підтримки, де в штаті працюють жінки-поліцейські, які служать єдиною контактною осо-

бою, надаючи консультації в кризових ситуаціях, інформацію про кримінальну справу та допомагаючи здійснювати направлення до служб підтримки. Також у своїх звітах про базову оцінку Швеції та Грузії GREVIO зазначила, що в кожному поліцейському окрузі є слідчі, які пройшли спеціальну підготовку у частині сексуальних злочинів, і що в Нідерландах, Боснії та Герцеговині, а також Швейцарії, щонайменше у деяких частинах країни, є співробітники поліції-спеціалісти з сексуальних злочинів. Зокрема, GREVIO схвально відгукувалася про прийняття та використання у Швеції контрольного переліку дій слідчих, розробленого для випадків зґвалтування.

Ініціативи щодо видачі керівних вказівок та налагодження формалізованої співпраці між правоохоронними органами та іншими службами екстреного реагування

GREVIO також позитивно відгукувалася про ініціативи щодо формалізації керівних вказівок і співпраці між правоохоронними органами та різними зацікавленими сторонами для забезпечення швидкого реагування та підтримки й захисту осіб, що постраждали від зґвалтування та сексуального насильства. Наприклад, вона вітала прийняття спільного циркуляра стосовно сексуального насильства, де викладено мінімальні заходи для всієї поліцейської та судової роботи у Бельгії, що офіційно закріпило міждисциплінарний підхід між системою кримінального правосуддя, системою охорони здоров'я і службами підтримки постраждалих.⁹⁸ В Андоррі, після ратифікації Стамбульської конвенції, поліція та служби підтримки постраждалих за підтримки держави погодили протокол про співпрацю з метою погодження роботи поліції за стандартами Конвенції. У протоколі викладено основні керівні принципи вжиття заходів поліцією, починаючи з першого контакту постраждалих осіб з поліцією та закінчуючи їх направленням до спеціалізованих служб підтримки. Протоколом встановлені зобов'язання створювати оптимальні умови для заслуховування постраждалих і для реєстрації їхніх скарг, приділяючи особливу увагу можливій присутності постраждалих дітей і/чи свідків. До того ж ним прямо забороняється «будь-яке ставлення, яке змушує постраждалих осіб почуватися винними чи мінімізує насильство», щоб запобігти вторинній віктимізації, та підкреслює активну роль, яку правоохоронні органи мають відігравати у пошуку доказів, які можуть підтвердити заяви постраждалої особи та/чи підтримати судове розслідування; надається стандартна модель скарги, де перелічуються усі запитання та інформація, які має опрацювати поліцейський, який відповідає за надання допомоги постраждалим.⁹⁹

Поліпшення у частині збору доказів у справах про сексуальні злочини

Щодо поліпшення збору доказів у справах про сексуальні злочини GREVIO зазначила, що важливо надавати особам, які постраждали від зґвалтування та сексуального насильства, юридичну можливість безоплатно отримувати й зберігати свої судово-медичні докази, незалежно від їхнього бажання повідомити про випадок, і це дає змогу розпочати судовий розгляд на пізнішому етапі.¹⁰⁰

Удосконалення практики обвинувачення та судової практики

Зниження ризику відсівання на стадіях обвинувачення та судового розгляду може передбачати різні заходи, зокрема визначення спеціалізації, розробку керівництв і навчання, а також ефективне ведення справи. Як зазначила GREVIO, існує багато факторів, які сприяють ретельному розслідуванню, судовому переслідуванню та розгляду справ про сексуальні злочини, такі як збір доказів, їх оцінка органами прокуратури, підтримка постраждалих і їхня роль у справі, а також роль судової влади у розгляді цих делікатних справ.¹⁰¹

Поліпшення практики обвинувачення

У своїх звітах про базову оцінку Данії, Грузії та Швеції GREVIO відзначила деякі позитивні заходи, вжиті для поліпшення стадії обвинувачення у справах про сексуальне насильство.¹⁰² У Данії була введена прискорена процедура для забезпечення оперативного розгляду усіх злочинів насильства, включно з часовими межами оцінки справи прокурором. Також було видано керівництво з передачі таких справ досвідченим прокурорам, що забезпечує певний ступінь *фактичної de facto* спеціалізації. Аналогічно, GREVIO зазначила, що в Грузії такі справи доручаються лише прокурорам, які пройшли спеціальну підготовку з випадків сексуального насильства, а їхня робота регулюється керівними принципами. У Швеції органи обвинувачення створили центр розвитку служб обвинувачення для розробки методів розслідування сексуальних злочинів і судового переслідування за них та ввели переліки контрольних запитань.

GREVIO виділила інші позитивні тенденції, такі як прийняття протоколів, керівних принципів або спеціалізація у сфері судового переслідування та винесення судових рішень у справах про сексуальне насильство, особливо в Нідерландах, Польщі та Ісландії.¹⁰³ Наприклад, після ратифікації Стамбульської

конвенції Державна прокуратура Нідерландів прийняла інструкції щодо сексуальних злочинів, у яких докладно описується, як слід виявляти такі форми насильства та як здійснювати судове переслідування за них, включно з чіткою інформацією про захист прав постраждалих і недопущення вторинної віктимізації. У Польщі стандарти розслідування та судового переслідування у справах про сексуальне насильство викладені в спеціальних керівних принципах Генерального прокурора, виданих у 2015 році. В Ісландії Інструкцією № 2/2018 Генерального прокурора для стандартизації належної практики передбачається підготовка плану розслідування злочинів, пов'язаних зі зґвалтуванням, сексуальними злочинами стосовно дітей та злочинами серед близьких родичів. Коли справа про зґвалтування реєструється в поліції, автоматично надається перелік заходів, які необхідно вжити. До того ж виданими Генеральним прокурором інструкціями передбачено вимогу, що такі справи мають розглядатися в прискореному та пріоритетному порядку. Окружний прокурор і начальники поліції також зобов'язані двічі на рік направляти головному прокурору перелік справ та інформацію про хід їх розгляду. Німеччина також створила спеціалізовані відділи для переслідування злочинів проти сексуального самовизначення у деяких прокуратурах по всій країні.¹⁰⁴

Комплексний підхід до судового переслідування у справах про зґвалтування та сексуальне насильство

Гарний приклад підходу, який включає широкий спектр заходів, наведено у звіті GREVIO про базову оцінку Італії.¹⁰⁵ Вища судова рада затвердила керівні принципи судового розгляду у справах про гендерно зумовлене насильство. Такі справи передаються спеціалізованим підрозділам прокуратури / мировим суддям. Моніторинг та оцінка виконання керівних принципів показали, що велика кількість прокуратур прийняли протоколи, в яких описано, як вести такі справи, що охоплює стадію розслідування та встановлює «жорсткі терміни щодо максимальної тривалості розслідувань». Було також встановлено, що велика кількість відомств офіційно оформили свою співпрацю зі службами підтримки постраждалих осіб, які залучені в судових розглядах, а також з іншими організаціями, що працюють у сфері запобігання насильству стосовно жінок. GREVIO також відзначила перспективну практику, прийняту прокуратурою суду Тіволі (Східний Рим), яку, на його думку, слід поширити по всій країні. Зокрема, прокурори у цьому суді вжили низку заходів для забезпечення оперативного та ефективного реагування на випадки гендерно зумовленого насильства стосовно жінок. Ці заходи варіюються від збільшення числа прокурорів, які займаються такими злочинами, і визначення пріоритетності цих розслідувань до забезпечення оперативного прийняття необхідних запобіжних

заходів захисту, встановлення жорсткого нагляду прокурорів за їх здійсненням і прискорення відповідних судових розглядів. Усі ці заходи здійснюються в межах надійної міжвідомчої мережі, що включає державні установи та організації захисту прав жінок, та доповнюються широким спектром профілактичних заходів (таких як навчання, інформування постраждалих осіб, підвищення обізнаності та інформаційно-роз'яснювальні заходи у громаді).

Поліпшення судової практики

У частині судової практики GREVIO позитивно відзначила рішення Верховного суду Швеції про те, що у тих випадках, коли постраждалій особі можна довіряти, обвинувальний вирок може ґрунтуватися винятково на її свідченнях, але зазначаючи, що цього рішення не завжди дотримуються суди нижчої інстанції. Також Кримінальним процесуальним кодексом Італії передбачено, що свідчення, які стосуються сексуальної історії та поведінки постраждалої особи, що не мають доказової сили, не допускаються, а кодекс професійної етики адвокатів вимагає від юрисконсультів уникати запитань і методів допиту, які призводять до подальшого приниження і виносять моральне судження постраждалій особі.¹⁰⁶

Заходи захисту в ході розслідування та судового розгляду

Як зазначалося вище, стаття 56 Конвенції містить невичерпний перелік процедур захисту осіб, що постраждали від насильства, на всіх стадіях розгляду, в ході розслідувань і в судовому засіданні, що охоплюють, серед іншого, постраждалих осіб, які є свідками. GREVIO відзначила низку передових практик у цій сфері.

Комплексні заходи захисту постраждалих осіб

У своєму звіті про базову оцінку Данії GREVIO позитивно відзначила низку захисних заходів, передбачених законом для захисту постраждалих від залякування та помсти під час судових розглядів, зазначивши, що було надано дуже мало інформації про їх фактичне використання. До них належить приховування адрес, роду занять і навіть імен постраждалих осіб і свідків, а також проведення слухань *за зачиненими дверима in camera*; наказ обвинуваченому залишити залу суду під час давання свідчень постраждалою особою чи свідком; відеозапис свідчень дітей і, за особливих і обмежених обставин, свідчень

дорослих. Правоохоронні органи також можуть повідомити суд та вимагати, наприклад, використання окремих залів очікування у суді. Для всіх постраждалих від злочинів, яких просять дати свідчення в суді, передбачена у правоохоронних органах конкретна контактна особа, яка дасть відповіді на будь-які запитання та скарги, які можуть у постраждалих виникати, а брошури з докладним описом різних етапів розслідування та кримінального судочинства доступні декількома мовами. Також у випадках, коли кривдників засуджували до тюремного ув'язнення за сексуальні злочини або інші серйозні правопорушення, постраждалим мали повідомляти про звільнення чи втечу кривдника та про широке висвітлення у медіа інформації про кривдника і його дій.¹⁰⁷

Відеозапис свідчень або інші засоби, що дають змогу уникати контакту між постраждалою особою та кривдником у приміщеннях суду та поліції

GREVIO постійно зазначає, що недопущення контактів між постраждалою особою та кривдником у приміщеннях суду та поліції є надзвичайно важливим елементом захисту постраждалих від вторинної віктимізації. У звіті про базову оцінку Швеції GREVIO зазначила, що судді можуть вислухати постраждалу особу без присутності обвинуваченого, телефоном чи засобами відеозв'язку. Аналогічно, Німеччина вжила низку заходів для забезпечення захисту постраждалих осіб, включно з використанням аудіовізуальних записів свідчень як неповнолітніх, так і дорослих постраждалих осіб.¹⁰⁸

Інші види заходів захисту від вторинної віктимізації

У Польщі, відповідно до Закону про захист постраждалих осіб і свідків та надання їм допомоги, слухання у справах осіб, що постраждали від зґвалтування, мають проходити у спеціальному приміщенні, записуватися та проводитися суддею в присутності психолога.¹⁰⁹ У Румунії окрім заходів захисту, таких як проведення *закритих in camera* судових процесів та недопущення представників медіа до залів судових засідань, у справах про насильство для постраждалих від зґвалтування також можуть вживатися додаткові заходи щодо знеособлення даних про постраждалих осіб, у тому числі в судових повістках або постановках, коли інформація розміщується на вебпорталах судів.¹¹⁰

Роль і значення кризових центрів для постраждалих від зґвалтування та спеціалізованих центрів допомоги постраждалим від сексуального насильства

Вкрай важливо, щоб законодавчі та інституційні реформи, що проводяться в напрямку визначення сексуального насильства та зґвалтування на основі згоди, йшли паралельно зі створенням і/чи посиленням спеціалізованих служб для постраждалих від сексуального насильства. Такі служби підтримки необхідні для забезпечення одужання постраждалих і для усунення наслідків насильства, таких як самозвинувачення та почуття сорому. Вони також необхідні для полегшення доступу до правосуддя, оскільки розширюють можливості постраждалих осіб і дають необхідні судово-медичні докази для прийняття ефективних заходів прокурорського реагування та винесення остаточного обвинувального вироку.¹¹¹

Дійсно, особи, що постраждали від сексуального насильства, можуть страждати від численних і довготривалих наслідків, включно з можливими фізичними наслідками, такими як травми, інфекції, що передаються статевим шляхом, небажана вагітність і небезпечні аборти, а також широкий спектр психологічних наслідків, таких як тривога, депресія та суїцидальні думки.¹¹² Дослідження показали, що посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) широко поширений серед постраждалих від сексуального насильства, причому одне дослідження показало, що 94 % постраждалих від зґвалтування мали

ознаки ПТСР приблизно через два тижні після зґвалтування, а у 47 % ці ознаки зберігалися навіть через три місяці.¹¹³ Ці психологічні наслідки також підвищують ймовірність виникнення наркотичної залежності в майбутньому, а також повторної віктимізації.¹¹⁴ Після сексуального насильства може також статися соціальна ізоляція через напружені стосунки з родиною та друзями. Постраждали також можуть зазнавати фінансових труднощів через витрати, пов'язані, наприклад, з необхідною медичною допомогою чи відсутністю на роботі.¹¹⁵ До того ж дослідження показали, що перше знайомство особи, що постраждала від зґвалтування, з системою підтримки може мати дуже негативні довгострокові наслідки для одужання, якщо така підтримка не буде достатньою.¹¹⁶ GREVIO підкреслила, що досвід взаємодії постраждалих від сексуального насильства з системою кримінального правосуддя може завдавати їм додаткової шкоди, якщо не вживатимуться певні заходи захисту та паралельно не забезпечуватиметься психологічне консультування та допомога при травмах.¹¹⁷

Для усунення та мінімізації зазначених вище негативних наслідків постраждалим від сексуального насильства потрібен доступ до набору комплексних послуг, включно з невідкладною медичною допомогою та лікуванням травм; проведенням судово-медичних експертиз; короткостроковими та довгостроковими психологічними консультаціями та терапією, а також юридичними консультаціями. Відповідно до статті 25 Конвенції державам-учасницям надається альтернативний варіант створення кризового центру для постраждалих від зґвалтування чи спеціалізованого центру допомоги постраждалим від сексуального насильства на кожні 200 000 мешканців.¹¹⁸ Кризові центри допомоги постраждалим від зґвалтування зазвичай пропонують довгострокову допомогу, таку як особисті консультації та терапія, групи підтримки та направлення до інших служб.¹¹⁹ Вони також надають підтримку постраждалим під час судових процесів, забезпечуючи допомогу в режимі «жінки жінкам» та іншу практичну допомогу. З іншого боку, спеціалізовані центри допомоги постраждалим від сексуального насильства можуть спеціалізуватися на невідкладній медичній допомозі, високоякісній судово-медичній практиці та кризовому втручанні.¹²⁰ Наприклад, вони можуть створюватися в лікарняних умовах для швидкого реагування на сексуальні напади через проведення медичних оглядів та направлення постраждалої особи до спеціалізованих громадських організацій для отримання подальших послуг. Вони також можуть зосереджуватися на невідкладному та належному направленні постраждалої особи до відповідних спеціалізованих організацій для надання необхідної допомоги. Загалом, обидва типи центрів спрямовані на підтримку осіб, що постраждали від зґвалтування та сексуального насильства, та на їх інформування про наявні у них варіанти, з урахуванням різноманітності по-

страждалих осіб і усвідомленням того, що найкращий спосіб дій є індивідуальним для кожної людини.

Яку б форму вони не мали, GREVIO підкреслила, що такі заходи мають вживатися у межах багатосекторного реагування, даючи постраждалим особам контроль над прийнятими рішеннями. Постраждалим мають надаватися послуги незалежно від їх готовності повідомити про кривдника чи свідчити проти нього, а докази судово-медичної експертизи мають зберігатися протягом певного часу, що дасть змогу порушити судову справу пізніше, якщо постраждала особа прийме таке рішення.

До того ж постраждалі повинні мати можливість звернутися по такі послуги навіть через декілька років після події.¹²¹

Тенденції та перспективні практики

За останні роки, завдяки зусиллям держав щодо дотримання статті 25 Конвенції та у відповідь на висновки GREVIO та рекомендації Комітету Сторін, у низці держав-учасниць збільшилася кількість кризових центрів для постраждалих від зґвалтування та/чи спеціалізованих центрів допомоги постраждалим від сексуального насильства, що є ще однією ілюстрацією позитивного впливу Стамбульської конвенції на протидію насильству стосовно жінок. Дійсно, до набрання Стамбульською конвенцією чинності у низці держав-членів Ради Європи не було спеціалізованих служб підтримки жінок, що постраждали від сексуального насильства, які могли б запропонувати медичну допомогу, судово-медичні експертизи, зберігання ДНК та консультування.¹²² Менше ніж через десять років, 19 з 29 держав-учасниць, звіти GREVIO про базову оцінку яких були опубліковані до цього часу, створили кризові центри для постраждалих від зґвалтування чи спеціалізовані центри допомоги постраждалим від сексуального насильства, або зробили кроки до їх створення, а саме Андора, Австрія, Бельгія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ісландія, Італія, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Румунія, Сан-Марино, Іспанія, Швеція та Швейцарія.¹²³ Зокрема, відповідно до конкретних висновків GREVIO та рекомендацій Комітету Сторін, виданих у цій сфері, спеціалізовані консультаційні послуги для постраждалих від сексуального насильства розширила Австрія, охопивши всі регіони країни.¹²⁴ Також перший центр допомоги постраждалим від сексуального насильства створила Албанія.¹²⁵ Проте досі існує багато можливостей для поліпшення, оскільки результати моніторингу GREVIO на сьогодні свідчать, що лише Данія та Ісландія відповідають стандарту одного кризового центру для постраждалих від зґвалтування чи спеціалізованого центру допомоги постраждалим від сексуального насиль-

ства на 200 000 мешканців — стандарту, який спрямований на забезпечення належного охоплення та легкого доступу для жінок, які постраждали від сексуального насильства.¹²⁶

Центри, засновані на міждисциплінарних моделях співпраці та цілісних підходах

GREVIO позитивно відзначила, що Бельгія, Данія, Естонія, Ісландія, Норвегія та Швейцарія створили центри, які засновані на міждисциплінарних моделях співпраці та цілісних підходах. Наприклад, створені у Бельгії центри допомоги постраждалим від сексуального насильства пропонують невідкладну медичну допомогу, психологічну підтримку у зв'язку з травмами, та судово-медичну експертизу для збору доказів для судового переслідування. Після отримання медичної допомоги постраждалі можуть, за бажанням, подати скаргу та поговорити зі співробітником поліції на місці. GREVIO розглядає це як приклад підходу «єдиного вікна», який може значно зменшувати вторинну віктимізацію. Звіти свідчать про те, що бельгійські центри допомоги постраждалим від сексуального насильства значно скоротили кількість перешкод для подання заяв. Зокрема, 68 % постраждалих, яким згідно зі звітами було надано допомогу в таких центрах, подали скарги, що було значно вище середнього показника у країні серед постраждалих осіб, які подали скарги.¹²⁷ У звіті неурядової організації зазначається, що це був значний показник, оскільки підтримка, яку надають у центрах допомоги постраждалим від сексуального насильства, зосереджена на конфіденційній допомозі постраждалим і сприянні їм у відновленні свого життя. Це також дає змогу представникам меншин, наприклад, трансгендерам і жінкам, які займаються проституцією, повідомляти про зґвалтування в безпечнішому середовищі.¹²⁸ Під час повідомлення про злочин центри допомоги постраждалим від сексуального насильства надають підтримку, у якій враховують чутливість ситуації та сильний стрес, який вони відчувають, і вплив, який це має на їхню здатність опрацьовувати інформацію та формувати спогади.¹²⁹

Інша варта уваги практика присутня в Данії. Там була створена вузькоспеціалізована мережа з 10 центрів для постраждалих від зґвалтування та сексуального насильства по всій країні. Ці центри надають стаціонарні та амбулаторні послуги жінкам і дівчатам від 15 років, які постраждали від сексуального насильства, у формі медичної допомоги та допомоги при травмах у поєднанні з судово-медичною експертизою. GREVIO відзначила, що постраждалі особи можуть звернутися за цими послугами у будь-який час після події та протягом навіть декількох років по тому. Вона також зазначила, що стандартна

процедура медичної та судово-медичної експертизи проводиться незалежно від того, чи хоче постраждала особа повідомити про подію, і що докази збираються та зберігаються до трьох місяців або довше, якщо постраждали про це просять, щоб їх можна було використати для майбутніх судових процесів. Центри також пропонують психологічну допомогу усім критичним пацієнтам, але їхні можливості для довгострокового консультування обмежені. Низка додаткових центрів надають послуги постраждалим особам віком до 15 років, у яких враховуються інтереси дітей.¹³⁰ Інша перспективна практика існує в Ісландії, де центри екстреного прийому постраждалих від сексуального насильства функціонують цілодобово, пропонуючи судово-медичний збір доказів і будь-які необхідні медичні послуги безоплатно, незалежно від бажання постраждалої особи подати скаргу в поліцію. Результати судово-медичної експертизи зберігаються протягом одного року. Центри також організують психологічну підтримку та безоплатні юридичні консультації, і якщо постраждала особа хоче невідкладно повідомити про свою справу, до центру викликається співробітник поліції, або юрисконсульт супроводжує постраждалу особу до поліцейської дільниці.¹³¹

У Норвегії доступні два види спеціалізованих служб підтримки, які були розгорнуті по всій країні для надання комплексної та чуйної підтримки особам, що постраждали від зґвалтування та сексуального насильства, а саме центри допомоги постраждалим від зґвалтування, інцесту та сексуального насильства (SMISO, Sexual Assault Centres and Centres for Victims of Incest and Sexual Abuse). Центри допомоги постраждалим від сексуального насильства розташовуються в медичних клініках або лікарняних закладах і функціонують як спеціалізовані центри для постраждалих від сексуального насильства. Вони надають невідкладну медичну допомогу, лікуючи травми та виявляючи захворювання, що передаються статевим шляхом, а також проводять судово-медичні експертизи для отримання доказів та екстреного втручання. Судово-медична експертиза для отримання доказів може проводитися незалежно від того, чи збирається постраждала особа звернутися до поліції. Фахівці, які працюють у центрах допомоги постраждалим від сексуального насильства, можуть також направляти постраждалих до адвокатів, поліції та подальших служб, які надають довгострокову підтримку, в тому числі до SMISO та кризових центрів. SMISO пропонують доступну підтримку постраждалим від сексуального насильства та їхнім родичам у формі безоплатного середньострокового психосоціального консультування.¹³² У Швейцарії немає центрів, які функціонували б за принципом «єдиного вікна», але там GREVIO позитивно відзначила комплексний підхід, який застосовують деякі лікарняні центри допомоги постраждалим від сексуального насильства, які можуть надавати постраждалим усебічну довгострокову підтримку. Зокрема, ці центри

надають медичну допомогу та проводять судово-медичну експертизу незалежно від того, чи подає постраждала особа скаргу до поліції, і тісно співпрацюють з іншими установами та організаціями, включно з поліцією та органами прокуратури, а також притулками, до яких постраждали особи можуть направлятися.¹³³

У відповідь на висновки GREVIO про необхідність створення кризових центрів допомоги постраждалим від зґвалтування та спеціалізованих центрів допомоги постраждалим від сексуального насильства, Албанія у 2018 році створила свій перший центр кризового управління у справах про сексуальне насильство, що розташований у лікарні.¹³⁴ Центр надає універсальні екстрені послуги, які доступні цілодобово 7 днів на тиждень, а також короткострокові послуги (тривалістю 24–72 години) для постраждалих від сексуального насильства та їхніх родичів. В його основі лежить модель охорони здоров'я населення з міждисциплінарною командою фахівців у галузі судової медицини, гінекології, педіатрії, психіатрії, клінічної психології, соціальних працівників, представників поліції, прокуратури, юристів і медперсоналу. Центр надає первинні послуги, такі як медична допомога, судово-медична експертиза, психосоціальна підтримка, одяг, харчування, подальші направлення, взяття свідчень, проведення процедур кримінального правосуддя та психологічне консультування, щоб допомогти постраждалим впоратися з тим, що сталося. Куратор проводить оцінку невідкладних потреб постраждалої особи, і якщо через 72 годин їй ще потрібні послуги, її направляють до іншого спеціалізованого центру підтримки. Також позитивно, що інші держави-учасниці, такі як Румунія, також мають прогрес у створенні експериментальних центрів для постраждалих від сексуального насильства осіб та мають довгострокову мету створити ще 10 центрів. Ці центри працюють за моделлю комплексного обслуговування в умовах лікарні та надають дорослим, що постраждали, невідкладну медичну допомогу, проводять судово-медичну експертизу, забезпечують доступ до юридично-правового консультування та/чи допомагають зробити заяву у поліції, а також надають інформацію та рекомендації.¹³⁵

Висновок

У цьому тематичному розділі показано еволюцію правил і практики в державах-учасницях Стамбульської конвенції, а також позитивний вплив моніторингової діяльності GREVIO на законодавство про злочини зґвалтування та сексуального насильства. Дійсно, багато країн уже відійшли або перебувають у процесі відходу від визначень сексуальних злочинів, що ґрунтуються винятково на застосуванні сили, погодивши своє кримінальне законодавство з основною вимогою статті 36 Конвенції: криміналізація неконсенсусних сексуальних дій. Процедура базової оцінки виявила багато перспективних практик у цій галузі, якими державам рекомендується ділитися та які рекомендується впроваджувати у власній юрисдикції. І останнє, але не менш важливе: не можна недооцінювати роль кризових центрів для постраждалих від зґвалтування та сексуального насильства, оскільки лише комплексний підхід до підтримки жінок, які постраждали від зґвалтування та сексуального насильства, що включає не лише ефективні заходи кримінального правосуддя, але й медичну допомогу, психологічну підтримку та юридично-правові консультації, може пом'якшити заподіяну травму. Оскільки GREVIO розпочне свою першу тематичну оцінку у 2023 році, група експертів матиме можливість стежити за згаданими вище моментами та надалі спостерігати за прогресом у державах у частині зміцнення довіри постраждалих осіб, яке відбуватиметься завдяки підтримці, захисту та правосуддю для жінок, що постраждали від зґвалтування та сексуального насильства.

Список використаних джерел

1. Рада Європи (2022 р.), «Середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку», пункти 442 та 446. Порівняльне дослідження див. також у праці М. Берман, Дж. Ловетт та Л. Келлі (2009 р.), Дж. Ловетт та Л. Келлі (червень 2009 р.) «Різні системи, схожі результати? Відстеження відсівання справ про зґвалтування в одинадцяти країнах», стор. 3.
2. Агентство ЄС з основоположних прав (2014 р.), «Насильство стосовно жінок: огляд по всьому ЄС, проведений Агентством Європейського Союзу з основоположних прав», стор. 14.
3. Там само, стор. 69.
4. Наприклад, за оцінками, у Фінляндії та Франції реєструється менше ніж 10 % усіх випадків зґвалтування. Дивіться звіти GREVIO про базову оцінку Фінляндії, пункт 198, та Франції, пункт 219. Інші звіти GREVIO, у яких підіймається питання недостатнього висвітлення, включають звіти про Австрію, пункт 153; Чорногорію, пункт 221; Туреччину, пункт 281; Італію, пункт 221; Нідерланди, пункт 254; Бельгію, пункт 184; Словенію, пункт 306; Румунію, пункт 340; Боснію та Герцеговину, пункт 259; Естонію, пункт 204; Грузію, пункт 306; та Норвегію, пункт 221.
5. Рада Європи: 2022 р. «Середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку», пункт 450.
6. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Данії, пункт 198; Бельгії, пункт 187; Польщі, пункт 265; Ісландії, пункт 252; Естонії, пункт 215; та Норвегії, пункт 221.
7. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Португалії, пункт 195; Фінляндії, пункт 206; Франції, пункт 230; Італії, пункт 221; Словенії, пункт 323; Німеччини, пункт 303; Боснії та Герцеговини, пункт 267; Ісландії, пункт 261; Грузії, пункт 311; Кіпру, пункт 235; та Норвегії, пункт 231.
8. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Італії, пункт 222; Словенії, пункт 323; Боснії та Герцеговини, пункт 273; Швейцарії, пункт 225; та Кіпру, пункт 235.
9. Рада Європи (2022 р.), «Середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку», пункт 446. Додаткову інформацію про безкарність осіб, винних у сексуальному насильстві, та рекомендації щодо її усунення див. у «Доповіді про зґвалтування як серйозне та систематичне порушення прав людини та про гендерне насильство стосовно жінок» (2020 р.) Спеціального доповідача ООН з питань насильства стосовно жінок.
10. «М. К. проти Болгарії» (М. С. v Bulgaria) (заява № 39272/98), постанова від 4 грудня 2003 р.

11. Рада Європи (2022 р.), «Середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку», пункт 365.
12. Рада Європи (2022 р.), «Середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку», пункти 442 та 446.
13. Там само, пункти 435 та 447.
14. Там само, пункти 364–365, 435, 437 та 447.
15. Там само, пункти 445, 438, 443 та 277–287.
16. Е. Крейг (2015 р.), «Недоброзичливий суд», Юридичний журнал Університету Торонто, 10.3138; також див. дослідження, що обговорюються в UNODC (2019 р.), «Посібник для судових органів щодо ефективного реагування органів кримінального правосуддя на гендерно зумовлене насильство стосовно жінок і дівчат».
17. Комітет Сторін Стамбульської конвенції відіграє певну роль у контролі дотримання Стамбульської конвенції. З 2018 року він на основі висновків GREVIO розробляє рекомендації для держав-учасниць щодо подальшого виконання Конвенції. Державам-учасницям дається три роки на виконання цих рекомендацій і на звітування перед Комітетом. На своєму 10-му засіданні, що відбулося 13 квітня 2021 року, Комітет погодив базу для контролю за виконанням цих рекомендацій, видавши стандартизовану форму звітності. Далі на основі представленої державами-учасницями інформації та іншої додаткової інформації Комітет робить висновки про виконання його рекомендацій кожною державою-учасницею, яка є об'єктом аналізу. На сьогодні Комітет зробив висновки щодо Австрії, Албанії, Данії, Монако, Чорногорії, Португалії та Швеції.
18. Аналіз обтяжувальних факторів, що застосовуються різними державами-членами Європейського Союзу, див. у Європейській мережі юридичних експертів з гендерної рівності та недопущення дискримінації (2021 р.), «Криміналізація гендерно зумовленого насильства стосовно жінок у європейських державах, включно з насильством з використанням ІКТ», стор. 172–178.
19. Обговорення еволюції сексуальної автономії див. у праці Тат'яни Гернле «#MeToo — наслідки для кримінального права?» (2019 р.), *Bergen J. Crim. L. & Crim. Just.* 6, 129–306.
20. Серед інших джерел це підтверджується дослідженнями, переліченими в UNODC (2014 р.), «Посібник щодо ефективного реагування на насильство стосовно жінок і дівчат», сторінка 31.
21. Д. Теркгаймер (2015 р.) «Згвалтування в кампусі та поза його межами», *Emory Law Journal*, том 65:1, стор. 44–45.
22. Вислів англійського юриста 17 ст. сера Метью Гейлза «згвалтування — це звинувачення, яке легко висунути, але важко довести, і від якого ще важче захиститися обвинуваченому, яким би невинним він не був», що обговорюється у праці К. Лонсвей та ін. (2009 р.), «Недостовірні заяви: вихід за межі проблеми для успішного розслідування сексуальних злочинів з боку знайомих людей і судового переслідування за них», 3:1 *The Voice* 1.
23. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Фінляндії, пункт 165, та Норвегії, пункт 185.

24. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Грузії, пункт 310.
25. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Польщі, пункт 215.
26. Зокрема, у звіті про базову оцінку Грузії GREVIO дійшла висновку, що, хоча згідно з законодавством Грузії докази не мають заздалегідь визначеної цінності, та що їх необхідно оцінювати з точки зору їх актуальності, допустимості та достовірності у кожній кримінальній справі, прокурори та судові органи тлумачать законодавство так, що для кожної кримінальної справи потрібні два прямі докази, на яких ґрунтуватиметься обвинувальний акт або обвинувальний вирок за сексуальне насильство. GREVIO висловила свою занепокоєність тим, що це може призводити до високих вимог доказування у справі про зґвалтування, оскільки це правило застосовується не лише до винесення обвинувального вироку, але й до обвинувального висновку та може призводити до малої кількості звинувачень і, як наслідок, засуджень.
27. Щодо держав-членів Європейського Союзу див. європейську мережу юридичних експертів з питань гендерної рівності та недопущення дискримінації (2021 р.), про яку йдеться вище.
28. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Албанії, пункти 135–138; Андорри, пункти 158–161; Боснії та Герцеговини, пункти 218–220; Естонії, пункти 171–172; Фінляндії, пункти 165–168; Франції, пункти 190–195; Грузії, пункти 252–256; Італії, пункти 189–190; Монако, пункт 116; Нідерландів, пункти 223–225; Норвегії, пункти 184–189; Польщі, пункти 213–216; Румунії, пункти 278–281; Сан-Марино, пункти 157–160; Сербії, пункти 184–186; Іспанії, пункти 220–224; та Швейцарії, пункти 183–184.
29. Європейська мережа юридичних експертів з питань гендерної рівності та недопущення дискримінації (2021 р.), про яку йдеться вище.
30. Там само.
31. Пояснювальна доповідь до Стамбульської конвенції, пункт 192.
32. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Сербії, пункт 186.
33. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Австрії, пункти 139–143; Грузії, пункти 256–257; Норвегії, пункт 189; та Сербії, пункт 186.
34. Н. Літл (2019 р.), «Від «ні — значить ні» до «лише «так» означає «так»: раціональні результати стандарту ствердної згоди в законодавстві про злочини зґвалтування», *Vanderbilt Law Review*, 58, 1 321.
35. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Австрії, пункти 140–142.
36. Н. Літл (2019 р.), «Від «ні — значить ні» до «лише «так» означає «так»: раціональні результати стандарту ствердної згоди в законодавстві про злочини зґвалтування», *Vanderbilt Law Review*, 58, 1 349; та М. Г. Лірі (2016 р.), «Заміняючі культуру зґвалтування культурною згоди через ствердження», *Texas Tech Law Review*, том 49:1, стор. 49–51.
37. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Німеччини, пункт 252.
38. Н. Літл (2019 р.), що цитується вище, стор. 1 322.
39. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Австрії, пункти 140–142, та Німеччини, пункт 252.

40. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Німеччини, пункт 252.
41. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Австрії, пункти 140–142, та Німеччини, пункти 250–252.
42. Державна рада Швейцарії, Комітет з правових питань, рішення від 18 лютого 2022 року.
43. Татьяна Гернле «#MeToo — наслідки для кримінального права?» (2019 р.), Bergen J. Crim. L. & Crim. Just. 6, 130; Ліннеа Веґерштад (2021 р.), «Секс має бути добровільним: сексуальна комунікація та нове визначення зґвалтування у Швеції», German Law Journal, том 22, спеціальне видання 5: «Сексуальне насильство та кримінальне правосуддя у 21 столітті», стор. 740.
44. Олівія Бьорклунд Дальґрен, FATTA (неурядова організація, назва якої означає «Дізнайся»), презентація про правову реформу у Швеції перед спеціальним доповідачем ООН з питань насильства стосовно жінок і рівності на засіданні групи експертів 2020 року з питань, присвячених зґвалтуванню як серйозному та систематичному порушенню прав людини та гендерно зумовленому насильству стосовно жінок. www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/SR/Call_on_Rape/Olivia_Bjorklund_Dahlgren.pdf.
45. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Швеції, пункти 181–183.
46. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Бельгії, пункт 155.
47. М. Г. Лірі (2016 р.), «Заміняючи культуру зґвалтування культурою згоди через ствердження», Texas Tech Law Review, том 49:1, стор. 32.
48. Звіти GREVIO про базову оцінку Бельгії, пункти 155–156; Ісландії, пункти 202–204; Мальти, пункти 169–171; та Швеції, пункти 181–183.
49. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Швеції, пункти 181–183.
50. Ліннеа Веґерштад (2021 р.), «Секс має бути добровільним: сексуальна комунікація та нове визначення зґвалтування у Швеції», German Law Journal, том 22, спеціальне видання 5: «Сексуальне насильство та кримінальне правосуддя у 21 столітті», стор. 742.
51. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Бельгії, пункт 155.
52. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Мальти, пункти 169–171.
53. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Ісландії, пункт 202.
54. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Словенії, пункти 258–260.
55. Такий конкретний висновок був сформульований у 19 звітах GREVIO про базову оцінку: Албанії, Данії, Португалії, Фінляндії, Франції, Італії, Нідерландів, Сербії, Іспанії, Андорри, Польщі, Сан-Марино, Румунії, Боснії та Герцеговини, Швейцарії, Естонії, Грузії, Кіпру та Норвегії.
56. Комітет Сторін, «Висновки щодо виконання рекомендацій для Данії, прийнятих Комітетом сторін Стамбульської конвенції», IC-CP/Inf(2021)6, зроблені 7 грудня 2021 року.
57. Алексі Тейвайнен (січень 2023 р.), «Фінська поліція переосмислює опитування у справах про зґвалтування після перегляду законодавства», Helsinki Times: www.helsinkitimes.fi.

helsinkitimes.fi/finland/finland-news/domestic/22795-finnish-police-to-re-think-rape-interrogations-after-legislative-overhaul.html.

58. Гелен Батталіні (21 лютого 2019 р.), «Португалія нарешті розширила юридичне визначення зґвалтування», експертна інформація: <https://info.amicus-curiae.net/author/helenbattalini/>
59. Гай Геджко (26 травня 2022 р.), «Депутати Іспанії підтримують закон про згоду на сексуальні контакти, що базується на принципі «лише «так» означає «так», BBC: www.bbc.com/news/world-europe-61591615. Зокрема, в цьому положенні пояснюється, що «згода вважатиметься наданою лише тоді, коли... воля людини буде чітко виражена».
60. Закон від 7 серпня 2023 року про внесення змін до Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу, що посилює засоби боротьби з сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією неповнолітніх.
61. Звіт GREVIO про базову оцінку Люксембургу, опублікований 10 липня 2023 року, пункт 152.
62. Звіти GREVIO про базову оцінку Албанії, пункти 135–138; Австрії, пункти 140–142; Боснії та Герцеговини, пункти 219–223; Грузії, пункти 259–262; Монако, пункт 116; Чорногорії, пункти 179–180; Польщі, пункти 219–221; Швеції, пункти 181–183; та Туреччини, пункти 222–225.
63. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Боснії та Герцеговини, пункт 221; Кіпру, пункт 196; Данії, пункт 178; Естонії, пункт 173; Фінляндії, пункт 167; Грузії, пункти 256–257; Норвегії, пункт 189; Польщі, пункт 218; Румунії, пункт 287; та Сербії, пункт 186.
64. Рада Європи (2022 р.), «Середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку», пункти 361–364.
65. Пояснювальна доповідь до Стамбульської конвенції, пункт 193.
66. Наприклад, див. звіт GREVIO про базову оцінку Швейцарії, пункт 184.
67. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Австрії, пункти 140–142; Німеччини, пункти 250–252; та Швейцарії, пункт 184.
68. Стіна Голмберг та Ларс Левенгаген (2020 р.), «Новий закон про згоду на практиці: оновлений огляд змін, внесених у 2018 році до правових норм щодо зґвалтування», резюме доповіді Bra англійською мовою за 2020 рік:6. (Шведська національна рада з питань запобігання злочинності (Bra)).
69. Там само. У звіті зазначається, що кількість засуджень зросла зі 190 у 2017 році до 333 у 2019 році.
70. Там само.
71. Алексі Тейвайнен (січень 2023 р.), що цитується вище.
72. Європейська мережа юридичних експертів з питань гендерної рівності та недопущення дискримінації (2021 р.), що цитується вище, стор. 80.
73. Стіна Голмберг та Ларс Левенгаген (2020 р.), що цитується вище.
74. Там само.

75. Олівія Бьорклунд Дальґрен, що цитується вище.
76. Гай Геджко (26 травня 2022 р.), що цитується вище.
77. Мережа правосуддя з питань ВІЛ (18 грудня 2018 р.), «Німеччина: країна розширює застосування кримінального законодавства до зняття презерватива без згоди»: www.hivjustice.net/cases/germany-germany-broadens-use-of-criminal-law-to-removal-of-condom-without-consent/; Лорен Уокер (21 листопада 2022 р.), «Зняття презерватива та застосування наркотиків: Бельгія переписує «патріархальний» Кримінальний кодекс», *The Brussels Times*: www.brusselstimes.com/325324/removing-condom-and-drugging-belgium-rewrites-patriarchal-criminal-code; Reuters (9 травня 2017 р.), «Швейцарський суд залишив без змін вирок у справі про зняття презерватива під час сексу без згоди партнера», *ABC News*: www.abc.net.au/news/2017-05-10/swiss-court-upholds-sentence-in-stealthy-condom-case/8512326.
78. Лорен Уокер (21 листопада 2022 р.), що цитується вище.
79. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Португалії, пункт 195; Франції, пункт 232; Італії, пункт 222; Бельгії, пункт 189; та Норвегії, пункт 158.
80. Визначення відсівання взято з праці Ловетт та Келлі (2009 р.), що цитується вище, стор. 1.
81. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Данії, пункт 198, Італії, пункт 222; та Португалії, пункт 195.
82. Рада Європи (2022 р.), «Середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку», пункт 439. Див. також звіти GREVIO про базову оцінку Франції, пункт 221, Словенії, пункт 311; та Румунії, пункт 341.
83. Пояснювальна доповідь до Стамбульської конвенції, пункт 255.
84. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Сан-Марино, пункт 178, та Словенії, пункт 311.
85. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Португалії, пункт 187.
86. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Сан-Марино, пункти 178–181.
87. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Норвегії, пункт 219.
88. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Грузії, пункти 303–304.
89. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Данії, пункт 191.
90. «Висновки щодо виконання рекомендацій для Данії, прийнятих Комітетом Сторін Стамбульської конвенції» від 7 грудня 2021 року (IC-CP/Inf(2021)6).
91. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Чорногорії, пункт 219.
92. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Ісландії, пункти 246–250.
93. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Італії, пункти 214–216.
94. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Польщі, пункти 251–253.
95. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Сан-Марино, пункти 180–182.
96. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Монако, пункт 75, та Франції, пункт 224.
97. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Боснії та Герцеговини, пункт 258; Кіпру, пункт 226; Данії, пункт 191; Грузії, пункт 305; Ісландії, пункти 246–250; Італії, пункт

- ти 214–216; Мальти, пункти 191–193; Нідерландів, пункт 250; Швеції, пункт 198; та Швейцарії, пункт 215.
98. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Бельгії, пункт 177.
 99. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Андорри, пункти 179–180.
 100. Наприклад, див. звіт GREVIO про базову оцінку Німеччини, пункт 300.
 101. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Швеції, пункт 210.
 102. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Данії, пункти 195–196; Грузії, пункт 305; та Швеції, пункт 205.
 103. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Нідерландів, пункт 263; Польщі, пункт 262; та Ісландії, пункт 251.
 104. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Німеччини, пункти 298 та 301.
 105. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Італії, пункти 218–223.
 106. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Італії, пункт 242.
 107. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Данії, пункти 216–218.
 108. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Німеччини, пункт 301.
 109. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Польщі, пункт 303.
 110. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Польщі, пункти 302–303, та Румунії, пункт 408.
 111. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Італії, пункт 156. Загальне обговорення методики див. також у доповіді Ради Європи (2018 р.) «Складання карти служб підтримки постраждалих від насильства модель лікування постраждалих від зґвалтування та сексуального насильства: міждисциплінарний громадянський підхід», *Journal of Aggression Maltreatment & Trauma*. 2009 р., обговорюються ці висновки. стосовно жінок відповідно до стандартів Стамбульської конвенції: методика та інструменти».
 112. Л. Пітерс та ін. (2019 р.), «Поточне піклування та майбутні центри допомоги постраждалим від сексуального насильства в Бельгії: точка зору постраждалих осіб», *BMC International Health and Human Rights*, 19:21, стор. 2.
 113. У декількох дослідженнях, що перелічені у праці Р. Брамсен та ін. (2009 р.), «Данська модель лікування постраждалих від зґвалтування та сексуального насильства: Міждисциплінарний громадський підхід» *Вісник Агресія, Жорстоке поведіння і Травма*. 2009, обговорити ці висновки.
 114. Н. Клайн та ін. (2021 р.), «Самозвинувачення та ПТСР після сексуального насильства: динамічний аналіз», 36 (5–6): NP3153-NP3168.
 115. Л. Пітерс та ін. (2019 р.), що цитується вище, стор. 2.
 116. Резюме досліджень, що підтверджують довгострокові наслідки, див. у праці Р. Брамсен та ін. (2009 р.), що цитується вище, стор. 887.
 117. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Чорногорії, пункт 135.
 118. Пояснювальна доповідь до Стамбульської конвенції, пункт 142.
 119. Там само, пункт 140.
 120. Там само, пункт 141.

121. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Албанії, пункт 110; Бельгії, пункти 130–132; Данії, пункти 121–124; Німеччини, пункти 182–191; Ісландії, пункти 147–153; Норвегії, пункти 134–138; Сан-Марино, пункти 115–119; та Швейцарії, пункти 146–149.
122. Рада Європи (2022 р.), «Середньостроковий горизонтальний огляд звітів GREVIO про базову оцінку», пункт 278.
123. Проте зверніть увагу, що багато з них ще не повністю відповідають статті 25 Конвенції; див. звіти GREVIO про базову оцінку Андорри, пункт 128; Австрії, пункти 100–101; Бельгії, пункти 130–132; Данії, пункти 121–124; Естонії, пункти 129–133; Фінляндії, пункт 124; Франції, пункт 161; Німеччини, пункти 182–191; Ісландії, пункти 147–153; Італії, пункт 155; Мальти, пункт 131; Нідерландів, пункт 174; Норвегії, пункти 134–138; Португалії, пункт 142; Румунії, пункти 214–219; Сан-Марино, пункти 115–119; Іспанії, пункти 172–175; Швеції, пункти 143–144; та Швейцарії, пункти 146–149.
124. Див. Комітет Сторін, «Висновки щодо виконання рекомендацій для Австрії, прийнятих Комітетом сторін Стамбульської конвенції», IC-CP/Inf(2021)5, зроблені 7 грудня 2021 року.
125. Див. Комітет Сторін, «Висновки щодо виконання рекомендацій для Албанії, прийнятих
126. Див. звіти GREVIO про базову оцінку Данії, пункти 121–124, та Ісландії, пункти 147–153.
127. Європейська Міжнародна федерація планування сім'ї, «Бельгійський закон про згоду зрозумілий: відсутність «ні» не означає «так»: <https://europe.ipppf.org/stories/belgiums-consent-law-clear-absence-no-doesnt-mean-yes>.
128. Там само.
129. Там само.
130. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Данії, пункти 121–124, цитується в «Середньостроковому горизонтальному огляді звітів GREVIO про базову оцінку», пункт 279, Рада Європи (2022 р.).
131. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Ісландії, пункти 147–153.
132. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Норвегії, пункти 134–138.
133. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Швейцарії, пункти 146–149.
134. 2020 роки, представлений 30 червня 2021 року: рекомендація щодо створення кризових центрів для постраждалих від зґвалтування та/чи спеціалізованих центрів для постраждалих від сексуального насильства у межах багатогалузевих заходів — Рекомендація А.9, IC-CP/Inf(2018)3.
135. Див. звіт GREVIO про базову оцінку Румунії, пункти 214–219.

Підходи, що застосовуються державами-сторонами Стамбульської конвенції до криміналізації сексуального насильства (зокрема, зґвалтування) та судового переслідування за нього спочатку були представлені як окремий розділ у 4-му загальному Звіті про діяльність GREVIO (групи експертів з дій проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства) у 2023 році. Процедура базової оцінки GREVIO виявила багато перспективних практик боротьби з сексуальним насильством, включаючи зґвалтування, серед яких не лише ефективні заходи кримінального правосуддя, але й медична допомога, психологічна підтримка та юридичне консультування. Ця публікація демонструє еволюцію політик та практик відповідно до Стамбульської конвенції, спрямованих на припинення сексуального насильства, а також позитивний вплив, який моніторингова діяльність GREVIO мала на законодавство.

UKR

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 46 держав-членів, включно з усіма державами-членами Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини – договору, спрямованому на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

#istanbulconventionsaveslives

#CoeCOVAW

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE